

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
UUSIMA AJA AJALOO OSAKOND

Melvin Sikk

Kiriku ja religiooni kajastamine ajalehes „Rahva Sõna“ 1930. aastatel

Bakalaureusetöö

Juhendaja:
Jaak Valge, PhD

Tartu 2025

Annotatsioon

20. sajandi alguse Euroopa sotsialismi oli olulisel määral kujundanud oma olemuselt ateistlik marksism kui üks selle allharusid. Käesolevas töös on uuritud, milline nägi välja Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) suhe ristiusuga 1930. aastatel. Täpsemalt on nende suhet uuritud partei häälekandja „Rahva Sõna“ artiklitest koosneva juhuvalimi põhjal, millega vastatakse küsimustele lehe üldisest suhtumisest religiooni ja kirikusse, kas ja kuidas lehe retoorika muutus ning kuidas käsitleti Eesti kirikumaastiku killustatust. Häälekandjast ilmneb, kuidas omavahel eristatakse usku ja kirikut kui institutsiooni, suhtumine esimesse on positiivsem kui teise ja kuidas uskkondade vahel saab näha teatud eelistusjärjekorda. Vaadeldud on ka sotsialismi ja usu suhte küsimuse rahvusvahelist konteksti.

Märksõnad: Eesti Sotsialistlik Töölispartei, Rahva Sõna, Religioon, Kirik.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Ülevaade kirikuelust esimesel iseseisvusperioodil	8
1.1. Luteri kirik 1920. aastatel.....	9
1.2. Luteri kirik 1930. aastatel.....	12
1.3. Õigeusu-, Rooma-katolikukirik ja vabakirikud 1930. aastatel.....	14
2. Eesti sotsialistide poliitiline maastik esimese iseseisvusperioodi aastatel.....	15
2.1. Parteiajalugu ja tegevus riigi valitsemisel	15
2.2. Ideoloogilised alused, sealhulgas suhtumine religiooni	17
2.3. „Rahva Sõna“ kui sotsialistide ideoloogia väljendaja ja tööriist poliit-maastikul	20
3. Ajalehe „Rahva Sõna“ suhe usu ja kirikuga praktikas.....	22
3.1. „Rahva Sõna“ suhtumine religiooni ja kirikusse 1930–1938 üldiselt.....	22
3.2. Sotsialistide kiriku ja religiooni osast maailmavaadet avavad artiklid	22
3.3. Kirikute eelistusjärjekord	23
3.4. Kiriku seostamine poliitiliste vastastega	27
3.5. Sõnakasutus ja toon.....	29
3.6. Muutused „Rahva Sõna“ suhtumises religiooni ja kirikusse 1934–1938 ehk muutused autoritaarrežiimi tingimustes.....	30
Kokkuvõte.....	32
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	35
Summary	37
Lisa 1. Artiklite sisukokkuvõtted ja autori isiklik tõlgendus	39

Sissejuhatus

Eesti aladel on ristiusk levinud alates 12. sajandist. Kuni 19. sajandini vastutasid selle leviku eest Eestimaal peamiselt võõrrahvad, seepärast oli usuelu täielik reguleerimine eestlaste endi käe all Eesti Vabariigi loomisel uus kogemus.¹ Jõuline areng selles suunas toimus 1917. aastal, mil Vene impeeriumis aset leidnud veebruarirevolutsioon võimaldas saadud usuvabaduse pinnal eestlastele vabama tegevuse eestlaste kirikusfääris. Nendes vabamates tingimustes kutsuti luterlaste seas 1917. ja 1919. aastatel kokku vastavalt I ja II kirikukongress ning asutati Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik.² Samal perioodil kasvas iseseisvuspüüdlus ka Eesti õigeusklike seas, mis 1923. aastaks kulmineerus Eesti-Apostelliku Õigeusu Kiriku autonoomia saamisega Konstantinoopoli patriarhaadi alluvuses.³

1917. aasta vabamates tingimustes arenesid piirkonnas erinevad poliitilised maailmavaated, mille seast võitsid eestlaste seas suurt poolehoidu erinevad vasakpoolsed suunad⁴. Need mitmed kuid suures osas Karl Marxi ja Friedrich Engelsi ideedele tuginevad liikumised jagasid omavahel ühisosapunkte, millest üheks oli kirikuvaenulikkus. 1920. aastatel Eesti Vabariigi omariikluse tingimustes arenesid edasi nii kirikud oma teoloogilistes ja identiteediotsimise küsimustes, kui ka sotsialistlik liikumine, mis samuti polnud sisemiselt ühtne. Need jooned kandusid edasi 1930. aastatesse, mil kirikute ja Eesti sotsialistliku liikumise arengut ning vastastikuseid kokkupuuteid hakkasid mõjutama terav majanduskriis, sisepoliitilised pinged ja 1934. aasta riigipööre.

Probleemipüstitus

Sotsialismi üks alusteese on olnud selle ideoloogiast lähtuv aktiivne kirikuvaenulik poliitika. Käesolevas töös uuritavatel 1930. aastate Eesti sotsialistidel laskus oma põhikirja poolt sätestatud kohustus oma maailmavaadet lahti selgitada ja levitada⁵. Selle tarbeks üheks oluliseks tööriistaks oli Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) häälekandja „Rahva Sõna“. Kuna märkimisväärne osa Eesti populatsioonist ehk potentsiaalselt tulevastest sotsialistidest oli endiselt vähemalt vormiliselt ristiuskulised⁶, tekib küsimus, kuidas läheneti probleemile levitada usklite seas kirikuvastast maailmavaadet. Seda eriti, kuna näiteks liiga terav kriitika

¹ Priit Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*. Tallinn: Post Factum, 2009, lk 11, 23.

² Priit Rohtmets. *Teoloogilised voolud Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirikus aastatel 1917–1934*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2012, lk 36, 80.

³ Grigorios Papathomias. *Õnnetus olla väike kirik väikesel maal*. Tallinn: Püha Platoni Seminar, 2007, lk 17–18.

⁴ Olaf Kuuli. *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991*. Tallinn, 1999, lk 13.

⁵ *Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei põhikiri*. Tallinn: Täht, 1926, §1

⁶ Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*, lk 39.

mõjunuks usklitele tõenäoliselt eemaletõukavalt. Sellest tulenevalt on alljärgnevalt uuritud, kuidas sellele probleemile läheneti ESTP häälekandja „Rahva Sõna“ veergudel. Kuna pärast 1934. aasta riigipööret piirati ajakirjandusvabadust ja Konstantin Päts nägi riigijuhina ette ajakirjanduses rahva seas pingeid tekitavate konfliktide minimeerimist,⁷ siis oleks eeldatav sellest tulenev retoorikamuutus „Rahva Sõna” veergudel. Lisaks on võetud arvesse, et ristiusk ja kirik polnud 1930. aastate Eestis ühtne blokk vaid lõhenes denominatsioonide pinnalt, mis samuti seesmiselt täiesti ühtsete vaadetega polnud.

Väljatoodust lähtudes on esitatud 1930. aastate Eesti sotsialistide ja religiooni suhte paremaks mõistmiseks järgnevad uurimisküsimused:

1. Kas „Rahva Sõnas” suhtuti religiooni ja kirikusse ühtselt negatiivselt või esines ka positiivseid käsitlusi?

1.1. Kas ja kuidas muutus „Rahva Sõna” retoorika religiooni ja kiriku suhtes 1934. aasta võimupöördega?

2. Kas ja kuidas käsitleti “Rahva Sõnas” kiriku(te)siseseid erimeelsusi?

2.1 Kas mõnele erimeelsuste osapoolle osutati rohkem poolehoidu kui mõnele teisele?

Töö ülesehitus ja metoodika

Allolev töö jaguneb kaheks – teoreetiliseks (1. ja 2. peatükk) ja praktiliseks osaks (3. peatükk). Esimeses ehk teoreetilises osas avatakse peamiselt kirjanduse põhjal Eesti religioonimaastiku ja sotsialistliku liikumise ajaloolist konteksti. Tähelepanu on pööratud ka 1920. aastatel päevakorras olnud teemadele, sest need avaldasid mõju 1930. aastate sotsialistide tegevusele, kirikule ja „Rahva Sõna“ kajastusele kirikust ning usust. Teisisõnu aitab esimene osa ühelt poolt vastata uurimisküsimustele ning teisalt aidata paremini orienteeruda järgmises osas. Teine ehk praktiline osa keskendub laiemalt võttes küsimusele, kuidas „Rahva Sõna“ täitis sotsialistliku selgitustöö ülesannet religiooni osas. Täpsemalt on uurimise alla võetud 122 usuga seotud artiklit ning on küsitud, mis konkreetsema eesmärgiga neid lugejale esitatakse.

Mainitud 122 usuga seotud artiklit on juhuvalim, mis on leitud DIGAR-i otsingumootoriga kasutades päringut „kirik OR Kristus OR pastor“ ajavahemikus 1930–1938. Kuna osa digiteeritud tekstist on raskesti loetav (otsingumootor ei lugenud välja kaugeltki kõiki märksõna esinemisi) ja otsingumootorit võidakse täiendada, siis tuleb mainida, et viimane

⁷ Ago Pajur. *Konstantin Päts II osa: riigimees (1917–1956)*. Tartu: Rahvusarhiiv, 2018, lk 512–513.

päring on tehtud kasutades 2025. aasta 19. mai mootorit. Uurimiseks on seega kasutatud juhuvalimit, mis käesoleva töö jaoks tähendab eelkõige seda, et töö autor pole saanud teadlikult valida näiteks religiooni/kirikut ainult positiivselt või ainult negatiivselt käsitlevaid artikleid. Seega autoripoolse neutraalsuse säilitamiseks ja uurimise korratavuseks pole käsitletud juhtumeid, milles lehel esines teemakohane artikkel, ilma et DIGAR-i otsing oleks selle tuvastanud. Märksõnad „kirik“, „Kristus“ ja „pastor“ on valitud nende neutraalse olemuse tõttu sest sõnad „kirik“ ja „pastor“ seostuvad rohkem kiriku kui institutsiooniga ning sõna „Kristus“ seostub rohkem usu ja kristluse õpetusliku poolega.

Kuigi käesoleva töö teises osas on suuresti lähtunud artiklitest, mis on sotsialistide suhet religiooniga avanud eksplitsiitselt ja on käsitletud artiklites esinevaid täheldusi ja ühisjooni, jääb artiklite väljaütlemata motiivide tõlgendamisel siiski teatud ruum subjektiivsuseks. Teisisõnu on nenditud, et kaks lugejat võivad sama teksti lugedes jõuda erinevate järeldusteni ning sellest tulenevalt on tunnistatud käesoleva töö Lisa 1. sektsioonis välja toodud mõningate isiklike tõlgenduste vaidlustatavus. Siiski on nimetatud isiklikud tõlgendused siinsele tööle lisatud suurema läbipaistvuse huvides. Lisa 1. artiklite loetelu ja võimalus artikleid üle vaadata tagavad kontrollitavuse, et töö autor pole olnud üleliia subjektiivne.

Historiograafia ja allikad

Käesoleva töö esimese osa kirikuajaloo käsitlemiseks on peamiselt kasutatud Priit Rohtmetsa teoseid „Eesti usuelu 100 aastat“, mis annab käesolevas töös vaadeldud perioodi Eesti kirikuelust panoraamse ülevaate, „Teoloogilised voolud Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirikus aastatel 1917–1934“, mis aitab mõista kirikualast konservatiivsuse-liberaalsuse küsimust ning „Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika“, milles on käsitletud kirikuelu poliitikat. 1930. aastate Eesti kirikuolude avamisel on suuresti kasutatud Veiko Vihuri Hugo Bernhard Rahamäest kirjutavat doktoritööd. Sotsialistide peatükis on ESDTP/ESTP sisemiste arengute mõistmiseks tuginetud peamiselt Jüri Anti monograafia „August Rei – Eesti riigimees, poliitik, diplomaat“. Mati Grafi teose „Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934“ on aidanud kaardistada sotsialistide läbisaamist kodanlike parteidega ja Olaf Kuuli teos „Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991“ on selgitanud lahti vasakpoolsete ringkondade omavahelisi kokkupuuteid. Kuna Eesti ajakirjanduse (eriti „Rahva Sõna“) vallas midagi uuemat ja põhjanevat ilmunud pole, on teemakohasest ajakirjandusmaastikust kirjutades tuginetud 2013. aasta Kätlyn Metsmaa bakalaureusetööle „Ajaleht „Rahva Sõna“ 1927–1938“, milles omakorda tuginetakse suuresti originaalallikatele ning erinevale 1990. aastate kirjandusele, kus olulisel kohal on Epp Lauk'i seeria „Eesti ajakirjanduse ajaloo“. Käesoleva

töö teine osa käsitleb primaarallikana ajavahemiku 1930–1938 „Rahva Sõna“ erinevaid artikleid. Just nimetatud ajavahemik on valitud peamiselt töö mahu kokkuhoiu huvides ning sest 1930. aastat saab tinglikult pidada uute sisepoliitika ja ajakirjanduse arengute ajastu alguspunktiks.

1. Ülevaade kirikuelust esimesel iseseisvusperioodil

Marksismi ja religiooni suhetest üldiselt

20. sajandi alguse Euroopa sotsialismi oli oluliselt kujundanud selle allharu marksism. Karl Marxi (1818–1883) ja Friedrich Engelsi (1820–1895) religioonikohase filosoofia olulisteks mõjutajateks olid noorhegellask liikumine ja Ludwig Feuerbach (1804–1872), kelle ringkondades olid olulisel kohal religioonikriitika ja inimese mõistuspärasuse rõhutamine.⁸ Marxi peamine muutus/edasiarendus oma eelkäijate suhtes seisnes aga „vaimu“-tasandi primaarsuse eitamises. Nimelt kui paljud Marxi kaasaegsed lähtusid suuresti idealismist ja arusaamast, et vaimne tasand seab teed materiaale, siis Marx „pööras Hegeli pea peale“ ja leidis, et materia ja tootmissuhted määravad inimeste ideed. Sellest tulenevalt käsitles Marx ateistlikult religiooni kui ideed (täpsemalt ideoloogilist konstruktsiooni), mis on kujunenud materiaalsest reaalsusest, sealhulgas tootmissuhetest. Ehk põhjus, miks inimene lõi religiooni, on ühiskonna rõhuva olukorra tekitatud ahastus, milles usk toimib valuvaigisti või „oopiumina“. Ning lahendus sellele ei seisne usulise lohutuse kui „valuvaigisti“ pakkumises, vaid probleemi juurpõhjuste lahendamises, mis seisneks ühiskondliku ebavõrdsuse kaotamises sotsialistliku ühiskonnakorra kehtestamise kaudu.⁹

Sekulariseeruv 19. sajandi Euroopa oli Marxi ideedele soodne kõlapind. Tema käsitlus kasutas ära religiooni pühaduse taju laialdasemat kadumist, millele Marx aitas kaasa vaieldes, et religioon peaks kuuluma uurimisobjektina psühholoogia-, ajaloo- ja sotsiaalteaduste valdkonda¹⁰. Sekulariseerumine ei toimunud aga kõigis ühiskonnakihtides ühtse intensiivsusega.¹¹ Selles ajaloolises kontekstis tegutsenud marksistid polnud kõik omavahel nõus, ning olid omavahel eriarvamusel, kuidas suhestuda läänemaailmas juurdunud kristlusesse. Nii kujunes sotsialism Prantsusmaal valdavalt teravalt antiklerikaalseks ehk kirikuvastaseks, kuid mitte vaenulikuks usu osas¹². Inglismaal levinud *Labor Church* rõhutas oma üheaegsele identiteedile sotsialistliku ja kristliku liikumisena, leides, et kristlikud väärtused nagu kaastunne, õiglus ja vaestest hoolimine ühilduvad sotsialistliku klassivõitluse

⁸ Lü Daji. „An Outline of the Basic Theories and Development of Marx and Engels' Historical Materialist View of Religion.“ – Lü Daji, Gong Xuezheng. *Marxism and Religion*. Leiden: Brill, 2014, lk 207–262 (siin lk 207–210).

⁹ David McLellan. *Karl Marx: A Biography* (4 kd.). Palgrave Macmillan: 2006, lk 63–65; Christian B. Bustamante. „Marx and Nietzsche's Critique of Religion: Reflections on the Rise of Secularism.“ – *Scientia – The International Journal on the Liberal Arts*. Vol. 7, Nr. 1, 2018, lk 46–62 (siin lk 49).

¹⁰ Bustamante, lk 58.

¹¹ Julian Strube. „Socialist religion and the emergence of occultism: a genealogical approach to socialism and secularization in 19th-century France.“ – *Religion*, Vol. 46, Iss. 3, 2015, lk 359–362.

¹² Strube, lk 379–381.

ja sotsialistide propageeritud ühiskondlike reformidega¹³. 1917. aastal Venemaal võimule saanud marksistid aga asusid tagasihoidmatult ellu viima üheselt religioonivaenulikkude poliitikat, mis väljendus kiriku kinnisvara riigistamises, usuõpetuse keelamises, kuid ka aastate vältel tuhandeid tapvas vaimulike hukkamises¹⁴. Teisisõnu polnud käsitlus ristiusu küsimuses sotsialistide seas üle Euroopa kõikjal kaugeltki sama, kuid võis selle eest pakkuda ühele väiksemale arengufaasis olevale sotsialistlikule liikumisele erinevat ideoloogilist eeskujut.

1.1. Luteri kirik 1920. aastatel

19. sajandil alguse saanud mastaapsema ettevõtmise õpetada välja just eestlastest luteriusu vaimulikke¹⁵ kulmineerumiseks saab pidada 1917. aastal peetud I kirikukongressi ja 1919. aasta II kirikukongressi. Nendest I kongressil pandi paika tulevase kiriku põhimõtted ja kirikukorraldus ning II kongressil võeti vastu põhikiri ja valiti ametisse piiskop ning konsistoorium.¹⁶ Pärast kongresse hakkas eelnevalt kokkulepitu põhjal tegutsema Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik (E.E.L.K.) ning läbi viima reforme kirikuelu korraldamiseks.¹⁷ Kongressidel arutati tulevase kiriku rõhuasetusi, kus muuhulgas määratleti, et loodav kirik saab olema vaba rahvakirik, mis tähendas, et koguduste juhtimist peab teostama liikmeskond ja mitte riik ning et olulisel kohal kristlikus kasvatustöös saab olema iga indiviidi keskkond, keda omakorda kasvatab kirik.¹⁸ Samuti loodeti, et kuna loomisel on kirik ilma peale surutud välismõjudeta, on seni mitte ülearu kristlikult aktiivsed¹⁹ eestlased altimad kristlust tõsisemalt võtma.²⁰

Kuna Eesti kirik oli sündimas ajal, mil protestantlikus maailmas toimus vaidlus evangeelse kiriku tuleviku, täpsemalt selle uuendusmeelsuse üle modernses ühiskonnas,²¹ siis leiti, et ka E.E.L.K. peab selles küsimuses omakeskis poole valima. Seetõttu iseloomustas nii kongresse kui ka 1920. aastaid tervikuna muuhulgas võitlus teoloogiliselt liberaalse ja konservatiivse

¹³ Mark Bevir. „The Labour Church Movement, 1891–1902.“ – *Journal of British Studies*, Vol. 38, Nr. 2, 1999, lk 217–245 (siin lk 217–218).

¹⁴ Neil Kent. *A concise history of the Russian Orthodox Church*. Washington: Academica Press, 2022, lk 83–85.

¹⁵ Riho Saard. *Härraskirikust rahvakirikuks*. Tallinn: Argo, 2020, lk 33, 37.

¹⁶ Priit Rohtmets. „Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika.“ – Priit Rohtmets, Atko Remmel. *Eesti Evangeelne Luterlik Kirik 100*. Tallinn: EELK usuteaduse Instituut, 2017, lk 12–29 (siin 13–14); Rohtmets. *Teoloogilised voolud Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirikus aastatel 1917–1934*, lk 80.

¹⁷ *Ibid.*, lk 94.

¹⁸ Rohtmets. *Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika*, lk 13–14.

¹⁹ *Ibid.*, lk 15.

²⁰ Rohtmets. *Teoloogilised voolud Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirikus aastatel 1917–1934*. lk 36, 81.

²¹ *Ibid.*, 20–21.

teoloogilise lähenemise vahel. Täpsemalt seisnes see võitlus küsimuses, kas kirik peaks olema suunitletud oma liikmete eripäradega arvestamisele ja aktsepteerima oma kirikus ka erinevaid teoloogilisi arusaamu (seda siiski teatud raamides) ning usuleigust nagu arvas liberaalne leer. Või peaks kirik keskenduma usupuhtusele, tagades seda vajadusel inimesi kirikust välja visates, mida pakkus konservatiivne leer. Kuigi konservatiivne tiib muutis oma strateegiat pidevalt nii vahetult pärast kongressi kui ka 1920. aastate vältel, jäid alati peale liberaalse leeri arusaamad. Seisukohtade terava vastanduse tõttu ohustas vastasmeelsus kiriku ühtsust, mispuhul tekkis ka kolmas, väärtuste osas kahe leeri vahele asetuv suund, kes kujunes suurimaks ja soosis eelkõige kiriku mõranemise vältimist.²²

Veel oli 1920. aastatele omane uue narratiivi kehtestamine kirikuloos, mille käigus kujunes selgemini varem kirikuelus domineerinud baltisakslastele negatiivne hinnang ja rootsi ajale positiivne hinnang. Nimelt rõhutati, kuidas rootslaste võimuga tuli kaasa „evangeeliumi vaim“, mis mängis keskset rolli maarahva harimises ja sellega eestlaste orjandusest välja toomises. Oluline oli see selleks, et rõhutada uue Eesti kiriku vastandumist varasemast sakslaste juhitud kirikust ja et siduda kaasaegse luterliku kiriku rolli eestlaste vabaduse juurtega.²³

Eesti omariikluse algaastatel liikuski kirik baltisaksa kultuuriruumist skandinaavia (Rootsi ja Soome) omasse, mis sai alguse suuresti Eesti esimese luteri piiskopi ametisse panemisega skandinaavia traditsioonidega Rootsi peapiiskop Nathan Söderblomi poolt. See aga oli paljude seas vastuvõetamatu samm, sest selline ümbersuunitlus teise kultuuriruumi ähvardas viia osalise vabaduse ära andmiseni, eriti kuna peapiiskop Söderblom oli omalt poolt ambitsiooniks seadnud ühe Skandinaavia luterikiriku bloki ehitamise. Selline arusaam vajadusest end mõne väljakujunenud suurema kirikuga siduda tõi kaasa rahva kaugenemise kirikust Eestis.²⁴

Peaminister Jaan Tõnisson pidas 1920. aastal kiriku senist ebapiisavat tegevust rahva meelsuse võitmiseks põhjuseks nende võimu kärpimise taga. Nimelt kuigi kirik oli pettunud nende võimu kärpivates võimukandjates, rõhutas Tõnisson esimesel kirikupäeval 1920. aasta oktoobris oma kõnes, et kiriku positsiooni paranemiseks peab kirik tööd tegema ühiskonna meelsuse muutmiseks. Kirikul oli vajalik tegeleda oma minevikuarjudega, ehk see tuli suunitleda selgelt Eesti organisatsiooniks, mis seisab väga selgelt eestlaste huvide eest. Ehk Tõnissoni

²² Rohtmets. *Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika*, lk 15.

²³ *Ibid.*, lk 16.

²⁴ *Ibid.*, lk 16–17.

sõnul viisid valitsus ja parlament ellu kirikut piiravat poliitikat lähtudes rahva meeleolust. Oma positsiooni parandamiseks tuli kirikul end tõestada kogu ühiskonnale.²⁵

Soov, et kirik uuendaks end selgelt eesti rahva kirikuks kõlas ka teiste riigiesindajate kõnedes kogu vabariikluse ajal.²⁶ Tõnisson väljendas mainitud seisukoha 1920. aasta sügisel, mil suuremateks kiriku tegevust piiravaks tegudeks olid olnud 1919. aasta maaseadusega ka kiriku maade riigistamine ja 1920. aasta juuni seisuste kaotamise seadusega regulatiivmaksude kaotamine ja kogudustelt kihelkonna- ja abikoolide võõrandamine. Kuid pärast Tõnissoni sõnavõttu kiriku võimaluste piiramised jätkusid, kus muuhulgas ajavahemikus 1923–1926 pidid kogudused andma uue abieluseaduse raames oma ülesanded ja perekonnaseisuregistrid üle riigile.²⁷ Pahameelt kirikule tekitas veel 1926. aastal kehtima hakanud usuühingute ja liitude seadus, mis korraldas riigi ja kiriku vahelisi suhteid, taandades kirik paljude vaimulike hinnangul õiguslikult „tavalise karskus- või põllutööselti tasemele“.²⁸

Lisaks kiriku majandusliku ja seadusliku olukorra nõrgendamisele riigi poolt tegutseti kiriku vastu ka propagandarindel, kus piiskop Jakob Kuke hinnangul mõjutas usuelu kasvu ajakirjanduse terav kriitika. Nimelt oli usuelu kritiseerimine olnud südamelähedasem teema suuresti just sotsiaaldemokraatidele, kelle käes oli 1920. aastate alguses koos kommunistidega riigis võim ja kes pidasid kirikut seisuslikuks ja aegunud asutuseks.²⁹

Kuigi 1920. aastate algus olid kirikule peamiselt nõrgenemisaeg, tõstis kiriku enesekindlust ja positsiooni ühiskonnas võit 1923. aasta rahvahääletusel, millega viidi vabatahtliku õppeainena kooliprogrammi usuõpetus.³⁰ Lisaks otsustati kogudustele 1925. aastal 50 hektari ulatuses maid tagasi anda.³¹ Suurem kiriku võidukäik toimus 1930. aastatel, mil 1934. aastal võeti vastu kirikute ja usuühingute seadus, mis asendas varasema ehk 1926. aastast kehtiva kirikute ja usuühingute seaduse. Kaasaegsete hinnangul muutis see E.E.L.K. taas kirikuks, vastandudes oma varasemale nõrgendatud staatusele. Nimelt tunnistas 1934. aasta seadus usuühingute ja kirikute enesekorraldamise ja omavalitsemise õigust ja andis neile rohkem voli oma koguduste

²⁵ *Ibid.*, lk 20–21.

²⁶ *Ibid.*, lk 21.

²⁷ *Ibid.*, lk 18–20.

²⁸ *Ibid.*, lk 21;

Veiko Vihuri. *Hugo Bernhard Rahamägi, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku teine piiskop 1934–1939*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2007, lk 62, 101.

²⁹ Rohtmets. *Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika*, lk 18–21.

³⁰ *Ibid.*, lk 19–20.

³¹ *Ibid.*, lk 18;

Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*, lk 58.

elus liikmete, vara ja üldise asjaajamise osas kaasa rääkida.³² Samas tagas uus seadus Pätsi režiimile võimaluse vajaduse korral kiriku küsimustesse sekkuda, kus piiskopikandidaatide kinnitamiseks oli vajalik riigipea heakskiit ning kõik kirikusisesed õigusaktid pidid saama siseministeeriumi ja kõik varalised toimingud Valitsuse heakskiidu.³³

1.2. Luteri kirik 1930. aastatel

Kui 1920. aastaid iseloomustab eesti kirjanduses ja ajakirjanduses “võrdlemisi terav religioonikriitika”, siis 1934. aasta võimupöördega kaasnes ajakirjandusvabaduse piiramisega nõue peatada kiriku tegevuse kajastamine negatiivses toonis.³⁴ 1934. aastal määrati ametisse ka uus peapiiskop Hugo Bernhard Rahamägi ning tema ametiaega (1934–1939) on peetud kiriku õitsenguperioodiks. Sel ajal laienes kiriku tegevus muuhulgas uute kirikuhoonete ehitamise, koguduste loomise ja kirikutevahelise suhtlemise intensiivistamise näol. 1930. aastatel sündisid algatused jumalasõna levitamiseks erinevate meediumite nagu raadiosaadete ja noorsootöö kaudu. Samas sai Rahamäe juhitud kirik sel ajal ühtlasi jõulisema kriitika osaliseks, kus ette hakati heitma kiriku klerikalismi-lembelisi püüdlusi ühiskonnas tervikuna ja samme kirikuvalitsuse rolli kasvava tähtsustamise suunas koguduste õiguste arvelt. Rohket arvustamist tõi kaasa ühiskonnas aset leidv kiriku tähtsuse langemine hoolimata väljatoodud uutele püüetele jumalasõna levitamiseks. Nimelt peeti neid katseid „pinnapealse“ ja „välise“ rõhutamiseks. Selle ilminguks olid langevad ristitute, konfirmeeritute, laulatute ja armulaua käijate arvud. Kiriku olulisuse langus ei väljendunud ainult numbrites vaid ka usuelu suurenevas lõtvuses, mida piiskop Rahamägi ise avalikult kiriku 1936. aasta aruandes nentis. Selles tõi Rahamägi välja usulise elu tähtsuse languse kodudes, kuhu tungis üha enam sisse sekulaarne maailm, jättes tagaplaanile näiteks hommiku- ja õhtupalved ning pühapäevade kui esmajärjekorras puhkepäevade ja jumalateenistuspäevade käsitlemise. Nimetatud sekulariseerumine oli jätk juba enne Eesti omariiklust alguse saanud kirikut mittesoosivale meelsusele, mida kujundasid arusaam kristlusest kui erinevate vallutajate pealesurutud maailmakäsitlusest ning kirikute suutmatust eestlastele laiemalt seda ümber mõtestada.³⁵

³² Vihuri, lk 101–103.

³³ Rohtmets. *Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika*, lk 21; Vihuri, lk 103.

³⁴ Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*, lk 81–83.

³⁵ Vihuri, lk 205–206;

Rohtmets. *Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika*, lk 26–27.

1939. aastaks olid pinged seoses peapiiskop Rahamäe ametisesobivusega eskaleerunud kirikukriisiks. Kriisi põhjustas ühelt poolt Rahamäe vastuoluline isiksus ja teiselt poolt Rahamägi kui riigi tegevust takistav tegur valitsuse kirikuellu sekkumises. Nimelt kuigi Rahamägi oli suurepärase administratiivoskustega ja loomult väga energiline ning ettevõtlik, häiris tema vastasleeri mainitud tsentraliseerimispoliitika ja piiskopi pikaajalisem visioon kiriku liturgiat muuta kõrgkiriklikumaks, mida peeti Eestile kultuurivõõraks.³⁶ Probleemaatiline oli ka poleemika seoses piiskopi kavatsusega lahutada enda abielu, et omale uueks naiseks võtta eelmise piiskopi lesk Melanie Kukk, mida peeti ühele peapiiskopile kõlbmatuks.³⁷ Veel osutus Rahamägi takistuseks riigivõimule, sest piiskop polnud nõus võtma vastu valitsuse uusi kirikule peale surutud põhimäärusi, mis oleks suurendanud riigi kaasaráäkimisõigust kirikuküsimustes. Riigi roll kirikukriisi süvendamisel seisnes valitsusepoolisel õhutustööl Rahamäe eraeluprobleemide osas, kus valitsus positsioneeris end selgelt peapiiskopi vastu, abistades piiskopivastast opositsiooni ka näpunäidetega.³⁸

Vastasseis Rahamäe piiskopiametil püsimise küsimuse üle tekitas taas võimaluse kerkida kiriku teoloogilise liberaalsuse-konservatiivsuse küsimusel, kus Rahamäge asusid oponeerima konservatiivid, keda häirisid peamiselt Rahamäe kõrgkiriklikud ambitsioonid ja kaldumus oikumeenilisteks püüdlusteks teiste kirikutega.³⁹ Ühtselt ei toetanud Rahamäge ka kogu liberaalne leer,⁴⁰ vaid Rahamäe toetajaskond kujunes peamiselt välja isikliku lojaalsuse pinnal ehk tema sugulastest ja paljudest kaastöölised konsistooriumis, ühtlasi Rahamäe-aegsest kirikupoliitika arhitektidest ja läbiviijatest.⁴¹

Hoolimata Rahamäge pooldava leeri osutatud vastupanust, vahetati ta 1939. aasta detsembris valitsuse sekkumise tagajärjel kokku kutsutud piiskopivalimiste tulemusena siiski välja ja uueks peapiiskopiks sai valitsuse heakskiidul teoloogiliselt liberaalsem Johan Kõpp.⁴² Tema võimuletulek lõpetas küll segaduste perioodi ja kirikutüli, kuid ta ametiaja peamiseks väljakutseks Eestis kujunes aga kiriku juhtimine nõukogude ja saksa okupatsiooni tingimustes.⁴³

³⁶ Vihuri, lk 258–260; 237.

³⁷ Rohtmets. *Eesti usuolu 100 aastat*, lk 88.

³⁸ Vihuri, lk 259–260.

³⁹ *Ibid.*, lk 331–332; 261.

⁴⁰ *Ibid.*, lk 304; 324.

⁴¹ *Ibid.*, lk 265.

⁴² *Ibid.*, lk 260–261; 324.

⁴³ *Ibid.*, lk 326–327.

1.3. Õigeusu-, Rooma-katolikukirik ja vabakirikud 1930. aastatel

Kuigi E.E.L.K. oli eestlaste seas luterluse laiema leviku tõttu suurim kirik, tegutses selle kõrval teise suurima kirikuna Oikumeeniliselt Patriarhaadilt saadud autonoomia alusel aastast 1923 Eesti-Apostellik Õigeusu Kirik (EAÕK), kes kandis hoolt nii eestlastest kui ka venelastest õigeusklike hingeelu eest.⁴⁴ Omavahel said E.E.L.K. ja EAÕK läbi hästi, kuid luterlasi häiris õigeusklike luterlastevastased kirjutised nende ametlikus häälekandjas.⁴⁵ Lisaks tegutses Eestis Rooma-katoliku kirik, kelle kogukond Eestis koosnes aga peamiselt leedu ja poola rahvuse esindajatest, kus eestlastele mahukam misjonitöö algas alles 1930. aastatel uue juhi Eduard Profittliche Eestisse tulemisega⁴⁶. Katoliiklased pidasid aga end ainuõndsakstegevaks ning polnud seega seotud oikumeenilise liikumisega. Lisaks olid nad liikmete arvult väikesed ning nendel põhjustel puudusid luterlastel katoliiklastega suhted täielikult.⁴⁷ Eestis tegutsesid ka väiksemad vabakogudused, kellest suurem osa oli end registreerinud seltsidena seltside ja ühingute seaduse alusel 1919. aastal, kes 1920. aastatel omavahel õpetuslikel alustel suuremas osas lahus tegutsesid, kuid kes vormiliselt pärast 1934. aasta riigipööret riigi poolt tsentraliseeriti lihtsama ohjamise huvides.⁴⁸ 1919. aastal iseseisvusid luterlastest vennastekogudused, kes nägid luteri kirikus liiga liberaalset ja minevikus vennastekogudusi halvasti kohelnud kirikut⁴⁹. Vabakogudused tegid uute liikmete värbamiseks aktiivset propagandat ja E.E.L.K. nägi neid seetõttu aktiivsete konkurentidena, kellele oli oht kaotada ärksamaid kirikuliikmeid.⁵⁰ Erinevate kirikuringkondade leer polnud ühtne ka poliitilistes küsimuses. Seda näitab mainitud usuõpetuse teema, kus õigeusklikud ja vabakogudused pidasid riigi korraldatud usuõpetuse andmist luterluse vaikivaks riigikiriku staatusesse panemiseks ning olid sellisel kujul selle vastu.⁵¹

⁴⁴ Papathomas, lk 17–18;

Vihuri, lk 217.

⁴⁵ *Ibid.*, lk 217.

⁴⁶ Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*, lk 70–71.

⁴⁷ Vihuri, lk 217.

⁴⁸ Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*, lk 45–46; 66–69; 85.

⁴⁹ *Ibid.*, lk 66.

⁵⁰ Vihuri, lk 215.

⁵¹ Rohtmets. *Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika*, lk 19–20.

2. Eesti sotsialistide poliitiline maastik esimese iseseisvusperioodi aastatel

2.1. Parteiajalugu ja tegevus riigi valitsemisel

Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) ideelised alged peituvad 19.–20. sajandi vahetusel loodud Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Parteis (VSDTP), mille 1898. aastal peetud I kongress näitab seda, et partei lähtus marksistlikust maailmakäsitlusest. Ideoloogiliselt 1903. ning vormiliselt 1912. aastal jagunes partei enamlasteks ja vähemlasteks. Ideede levikut Eestis näitab see, et ajavahemikus 1902–1917 tegutsesid Eesti territooriumil linnades ja maakohtades VSDTP organisatsioonid, kus näiteks 1907. aastal oli liikmeid peaaegu 2000.⁵²

ESTP organisatoorsed juured ulatusid 1917. aasta 31. maisse, mil vähemlastest sotsiaaldemokraadid löid Eesti Sotsiaaldemokraatliku Ühenduse (ESDÜ), mis lähtus oma tegevuses VSDTP 1903. aasta programmist, kuid rõhutas oma eraldatust enamlastest. Sama aasta oktoobris kujundati ühendus parteiks, mille nimeks sai Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei (ESDTP).⁵³

1920. aasta märtsis löid ESDTP-st väljaheidetud/eraldunud vasakäärmuslased koos Eesti Esseeride Parteiga (ESRP) Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei (EISTP), kes hiljem nimetasid end ümber Eesti Tööraha Parteiks (ETP). Neist sai aga üsna pea Eestis illegaalselt tegutsevate kommunistide ripats ning valitsus sulges erakonna 21. jaanuaril 1924. aastal.⁵⁴ Veel tegutses Eestis sotsialistliku maailmavaatega erakondadest 1922. aastast Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei (ISTP), kes vähese edu tõttu otsustas teha koostööd ESDTP-ga, kellega 1925. aastal ka ühineti, moodustades Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei (ESTP).⁵⁵ Aastatel 1926–1930 tegutses poliitikas veel ESTP-st lahku löönud vasakpoolsemate tegelaste loodud Eesti Tööliste Partei (ETP), mille käekäiku iseloomustas pidev koostöö kommunistidega ja sellest tulenevad probleemid riigivõimudega⁵⁶.

⁵² Mati Graf. *Parteid Eesti Vabariigis 1918 – 1934*. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2000, lk 12; 18–20; Jüri Ant. *August Rei – Eesti riigimees, poliitik, diplomaat*. Tartu: Rahvusarhiiv, 2012, lk 26.

⁵³ Ant, lk 98–100.

⁵⁴ Kuuli, lk 234;

Ant, lk 104;

Graf, lk 234–236.

⁵⁵ Ant, lk 110;

Graf, lk 236–237.

⁵⁶ Kuuli, lk 42–44.

Eesti poliitmaastikul üldisemalt asetunud sotsiaaldemokraadid kommunistide ja keskerakondade (nagu Eesti Tööerakond, Eesti Rahvaerakond) erakondade vahepeal, kus üldiselt neid rünnati mõlemalt poolt, vastavalt selle eest, et nad on liiga truud kodanlusele või et nad on liiga punased. Praktikas aga ESDTP/ESTP taunis kommunistide võtteid poliitikas ning keskerakonnad pidid arvestama sotsialistidega nende mõju ja arvukuse tõttu (riigikogukoosseisus 100-st liikmest 15–25)^{57, 58} Lisaks muutus kommunistide arvamuse relevantsus ühiskonnas pärast 1924. aasta läbikukkunud riigipöördekatset, mis kahandas märkimisväärselt nende avalikku mõju ning mille arvelt tõusis seevastu sotsialistide mõju ühiskonnas.⁵⁹ ESDTP/ESTP-ga kui potentsiaalse koostööpartneriga arvestamine aga osutus sedavõrd keerukamaks, kuna nad lähtusid üldreeglist, et kodanlikes valitsustes sotsiaaldemokraadid osaleda ei tohiks, välja arvatud kui tegemist on mõne erakordse aja või kriisiga.⁶⁰ Täpsemalt osales ESDTP/ESTP ajavahemikus 1921–1934 17-st valitsuse koosseisust neljas, sealhulgas ka kahes koalitsioonis Kristliku Rahvaerakonnaga (KRE) ja ühes Rahvusliku Keskerakonnaga (RKE) (mis oli moodustatud teiste hulgas KRE pinnalt), mis kulgesid märkimisväärsimate hõõrdumisteta^{61, 62}

1930. aasta II poolest hakkas USA börsikrahi algatatud ülemaailmne majanduskriis mõju avaldama ka Eesti majandusele, jõudes haripunkti 1933. aasta I poolel. Peale majandusraskuste tõi see endaga kaasa rohkelt pingeid sisepoliitikas. Otseselt sotsialiste mõjutas see erakonnasiseste pingete tõusu ja erakonnast lahkujate arvu kasvamise näol, parteiliikmete langenud moraali näol, ning mis ehk kõige olulisem, Vabadussõjalaste kui uue ohtliku poliitilise rivaali tekke näol. Erakonnasiseste pingete tõusu näitab opositsiooni teke erakonna juhtkonna vastu, mis peamiselt tekkis vasak-parem lõhe teravnemisega, kus oma rolli mängis uue põlvkonna ehk Nigol Andreseni juhitud noorsotsialistide rahulolematuse.⁶³ Vabadussõjalased tekkisid Eesti poliitilisele areenile sotsialistide tähelepanu vääriva tegurina 1929. aastal, kus neis hakati suuremat ohtu tajuma pärast Hitleri võimuletulekut Saksamaal 1933. aasta jaanuaris.⁶⁴ Tajutud oht suurenes sedavõrd, et koostöö sotsialistide silmis kindlalt

⁵⁷ Ago Pajur, Tõnu Tannberg (Tegevtoim.). *Eesti Ajalugu VI. Vabadussõjast Taasiseseisvumiseni*. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 70; 83.

⁵⁸ Ant, lk 103–104.

⁵⁹ Graf, lk 231.

⁶⁰ Ant, lk 107–108.

⁶¹ *Ibid.*, lk 161–162.

⁶² Graf, lk 232; 238–239.

⁶³ Ago Pajur, Tõnu Tannberg (Tegevtoim.). *Eesti Ajalugu VI. Vabadussõjast Taasiseseisvumiseni*, lk 81; 83–84.

Ant, lk 112–113; 119–121; 126;

Graf, lk 240.

⁶⁴ *Ibid.*, lk 240–241

demokraatiameelsete kodanlike parteidega muutus aktsepteeritavaks, isegi kui see tähendanuks ajutist demokraatia piiramist. Nimelt väljendus see passiivses ja osati ka aktiivses koostöös 1934. aasta riigipöörde korraldamisel ja uue kuid kindlalt vabadussõjalaste-vastase režiimi hoidmisel. Passiivselt olid sotsialistid nõus sisuliselt „leppima üleminekuaja kitsendustega ja hoiduma kõrvalhoopidest, mis kogu kavatsuse nurja ajaksid,“⁶⁵ ning aktiivselt olla ESTP juht August Rei enda väitel öelnud Pätsile riigipöörde eelõhtul „Teil on võim. Päästke riik!“⁶⁶.

Viimase all on silmas peetud vastavalt kavandamisele olevat ning 1934. aasta 12. märtsil läbiviidud riigipööret, mis viis riigi „vaikivasse olekusse“, kus poliitilised eneseväljendusviisid olid tunduvalt rohkem piiratud ning millele järgnevad aastad tõid kaasa ajakirjandusvabaduse kaotuse ning parteide sulgemise. Ebademokraatliku riigikorra ajutisuse peale lootes vabadussõjalaste-ohu kõrvaldamiseks olid sotsialistid olnud nõus võimupöördega kaasa minema kuni ESTP tegevus 1935. aasta 5. märtsil peatati. Pärast seda tegutsesid sotsialistid küll edasi, kuid vähem organiseeritud ja endiselt seesmiselt lõhenenud kujul.⁶⁷

2.2. Ideoloogilised alused, sealhulgas suhtumine religiooni

1925. aastal ESDTP ja ISTP ühinemisel sündinud ESTP seatud eesmärgiks oli seatud „ette valmistada töötavaid rahvahulke sotsialistlikule ühiskonnakorrale.“⁶⁸ Arusaam nimetatud sotsialistlikust ühiskonnakorraldusest tulenes Karl Marxi ja Friedrich Engelsi 19. sajandil pakutud marksistliku sotsialismi teooriast, mis pidas sotsialistlikku korda ehk klassideta ühiskonda inimühiskonna loomupäraseks lõppeesmärgiks. Enne selle soositud ühiskonnakorrani jõudmist olevat tarvis kukutada erinevate vahenditega töölisklassi ekspluateeriv kodanlus.⁶⁹ Kuid kuna tee selle lõppeesmärgini olevat mõistagi nüansirikkam ega anna selle nimel võitlejatele täpseid juhiseid, on sotsialistide seas esinenud hulga lahkarvamusi, kuidas sellesse soositud ühiskonnakorda jõuda. Nii käsitlesid sotsiaaldemokraadid vähemlaste vaimus sotsialismini jõudmise keskse vahendina rohkemat koostööd liberaalse kodanlusega ja demokraatiat, vastandudes enamlastele, kes pidasid sotsialismi saavutamise vahendiks

⁶⁵ Ant, lk 118;

Graf, lk 242.

⁶⁶ Ant, lk 124.

⁶⁷ *Ibid.*, lk 127;

Kuuli, lk 60;

Graf, lk 241–242; 339.

⁶⁸ *Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei põhikiri 1926*, §1.

⁶⁹ Jaak Valge. *Punased I*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut; Rahvusarhiiv, 2014, lk 45; Kuuli, lk 9–10.

proletariaadidiktatuuri ja vajadusel sellele eelnevat riigipööret⁷⁰. Kuid nimetatud vähemlastevaimsus vs enamlastevaimsus (pigem partei parem tiib vs vasak tiib) väljendus aja vältel ESDTP-s ja ESTP-s parteisiseste lõhedena ikka ja jälle uuesti alates partei loomis-kongressist 1917. aastal kuni 1930. aastateni⁷¹.

ESTP toetus oma tegevuses 1925. aasta aprillis peetud 1. kongressil vastu võetud ESTP tegevusprogrammile, mis omakorda toetus põhilistes asjades ESDTP 1922. aasta programmile⁷². Viimast aga oli August Rei eristanud selgelt Erfurdi 1891. aasta (ehk saksa sotsialistide) ja VSDTP 1903. aasta programmide, millele oldi seni toetunud, sest neid peeti aegunuks⁷³. Nii rõhutati 1922. aasta programmis, kuidas sotsiaalne revolutsioon on paratamatu ning kuidas selle „möödapääsmata eeltingimuseks on poliitilise võimu kättevõtmine proletariaadi poolt“,⁷⁴ ehk sisuliselt kuidas see revolutsioon ei sünni iseenesest, vaid kuidas vajalik on sotsialistide aktiivne tegevus ühiskonnas. Kuna Eesti majandus polnud üleminekuks sotsialismile veel valmis ning sotsialism polnud rahva seas piisavalt mõistetud, pidi see tegevus väljenduma sotsiaalse ja majandusliku ettevalmistamise näol. Sotsiaalne ettevalmistus tähendas 1926. aasta Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei põhikirjast lähtudes „töötavate rahvahulkade poliitilise arusaamise ja klassiteadvuse sotsialistliku demokraatia vaimus [arendamist]“⁷⁵ ja majanduslik ettevalmistus tähendas näiteks tööliklassi hüvanguks reformide taotlemist aitamaks kaasa (hukulemääratud) kapitalismi arengu kaasaaitamisele.⁷⁶ Täpsemalt võib sotsiaalse ettevalmistuse all mõista sotsiaaldemokraatliku maailmakäsitluse levitamiseks asutatud parteikoole, raamatukogusid või töölistmajade, selleks peetud loenguid või üritusi, väljastatud raamatuid, kuid olulisel kohal oli veel ajakirjanduse rakendamine.⁷⁷

Kuid nagu vabadussõjalaste kindlameelses kodanluses ja tajutud ebademokraatlikkuses nähti pidurit teel sotsialismi suunas, nõnda nähti takistajana ka vana korraga tihedalt seotud olevat kristlust. Kuid kõik sotsialistid ühtset leeri usuküsimuses ei moodustanud ning tulenevalt maailmavaatelistest erinevustest, leidis küsimusele „kuidas suhtuda usku ja kirikusse?“ erinevate sotsialistlike mõtlejate ja seega ka erakondade vahel erinevaid vastuseid.

⁷⁰ Kuuli, lk 9–10.

⁷¹ Ant, lk 100; 127.

⁷² *Ibid.*, lk 110.

⁷³ *Ibid.*, lk 105.

⁷⁴ *Ibid.*, lk 106.

⁷⁵ *Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei põhikiri 1926*, §1.

⁷⁶ Graf, lk 237;

Ant, lk 106.

⁷⁷ Graf, lk 237;

Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei põhikiri 1926, §2.

Nimetatud religiooniküsimuses leidub kogu Euroopa sotsialiste ühendavaid jooni nagu religiooni käsitlemine igandina, mis ühelt poolt valitsevat klassi teenides pidurdab töölisklassi organiseerumast ja töötamast soositud sotsialistliku revolutsiooni. Teiselt poolt kinnistas kirik (eriti jõuliselt liberaliseeruva maailmasõjajärgsel ajal) jätkuvalt sotsialistide silmis vananenud ja rõhuvaid kõlbusnorme näiteks soorollide ja abielu kohast ühiskonnas.⁷⁸ Eesti vasakparteisid ühendas samuti üldine vaenulikkus kiriku suunas, kus miinimumprogrammina nähti sotsialistide seas nõuet kirik ja riik täielikult lahutada, ilmalikustada koolid ning käsitleda kiriklikke ja usulisi koondusi kui eraühinguid. Väljatoodud nõudmised väljendusid ESTP tegevusprogrammis, kuid rohkem vasakule jäävate liikumiste esindajatelt (siin ISTP) olid kostnud avalikud nõudmised usulistelt ühingutelt täielikku ühiskondlike funktsioonide ära võtmise osas. ETP 1927. aasta programmi kohaselt jäi kiriku riigist ning koolist lahutamist väheks ja eesmärgiks seati hävitada kõik sidemed usuorganisatsioonide ja „kurnajate klassi“ vahel. Selle teostamises pidi rolli mängima ühiskondlik teavitustöö usuvastase kihutustöö näol.⁷⁹

Seoses mainitud üle-Euroopalise nähtusega ühiskondade laialdasemast liberaliseerumisest, tasub rõhutada ka arusaama, et otsus ühel sotsialistlikul parteil koos kodanlastega riigivalitsemises osaleda vaid erijuhtudel tulenes samuti Lääne-Euroopast, täpsemalt II Sotsialistliku Töölisinternatsionaali otsusest, mis nägi seda ette kõigile Euroopa sotsiaaldemokraatlikele erakondadele.⁸⁰ Lisaks saab vaadata kohaliku väljendusena üle-Euroopalisest trendist eelnevalt väljatoodud vabadussõjalaste-vastast reaktsiooni (loodetud ajutine demokraatia peatamine pikaajalisema demokraatia säilimise nimel), kus ka teiste maade sotsialistlikes ringkondades tajuti uusi võrsunud rahvuslikke-parempoolseid ning sageli ebademokraatlikke liikumisi selge ohuna sotsialistliku maailmakorra visioonile, mille vajalikuks eeltingimuseks peeti demokraatlikku riigikorda.⁸¹ Nagu teised sotsialistlikud ringkonnad Euroopas oma kohalikus kontekstis, nõnda ka ESTP nägi Eestis demokraatiale ohuna vabadussõjalaste liikumist, mida nähti oma olemuselt ebademokraatliku fašismina⁸².

⁷⁸ Valge, lk 45.

⁷⁹ Vihuri, lk 37.

⁸⁰ Ant, lk 106–108.

⁸¹ Gerd-Rainer Horn. *European Socialists Respond to Fascism*. Oxford: Oxford University Press, 1996, lk 5–6.

⁸² Kuuli, lk 57.

2.3. „Rahva Sõna“ kui sotsialistide ideoloogia väljendaja ja tööriist poliit-maastikul

„Rahva Sõna“ kui ESTP ja nende esindatud ideoloogia häälekandja ilmus ajavahemikus 1927–1938. Tegemist oli varem tegutsenud sotsialistide häälekandja „Ühendus“ järeltulijaga⁸³. Ajaleht ilmus aastate vältel vormilt ja sisult erineval kujul. Nimelt kui aastatel 1927–1933 ilmus leht päevalehena ehk sagedamini ja hõlmas endas rohkem kiireloomulisi lühemaid uudiseid, siis 1934. aastast kuni häälekandja sulgemiseni muutusid tekstid pikemaks ning nende sisu muutus arutlevamaks. 1935. aasta juunist muudeti häälekandja kuukirjaks ja sellega kaasnes ka lehe brošüüri-laadseks muutmine.⁸⁴ Samuti näitab sisu muutumist 1930. aastatel (eriti 1937. aastal) toimunud kalle vasakule,⁸⁵ mis eeldatavasti vähemalt osaliselt oli tingitud eelnevates peatükkides käsitletud üldisemate trendidega vasak-ringkondades.

Samuti töötasid aastate jooksul "Rahva Sõna" väljaandmisel erinevad inimesed. Läbivalt oli lehe peatoimetajaks Erich Joonas, kuid aastatel 1927–1929 oli lehel samaaegselt veel teisi peatoimetajaid. Veel oli lehel vastutava toimetaja amet, mis kuulus lehe tegevusaja vältel kuuele erinevale inimesele.⁸⁶ „Rahva Sõna“ iseloomustas ka suur kaadrivoolavus ja oletatud ajalehele kirjutavate autorite vähenemine 1930. aastate teisel poolel.⁸⁷

Toimetuse keskne olulisus sotsialistide ideoloogilise infolevitustöö mõistmises tuleneb sellest, et just nemad valisid, mis erinevate autorite pakutud materjalist lugejale esitatakse ning sellest, et toimetuse liikmed ise olid sageli artiklite autoriks⁸⁸. Seega pole niivõrd suureks probleemiks, et tavaliselt ei ole artikli juures välja toodud selle autor. Sotsialistliku ideoloogia raames vaadatuna tajus „Rahva Sõna“ oma olulist rolli „töötavate rahvahulkade poliitilise arusaamise ja klassiteadvuse sotsialistliku demokraatia vaimus [arendamises]“⁸⁹ näiliselt ka ise. Seda näitab enda kutsumine „propaganda ja kasvatustööle rakendatud leheks“⁹⁰, mis „on olnud ja jääb tulevikuski võltsimatu demokraatia mõttekandjaks.“⁹¹

„Rahva Sõna“ tegevusaja vältel oli selle lähenemine ideoloogia levitamiseks muutuv. Kuigi lehes esinenud materjal oli mitmekülgne juba 1927. aastast, otsustati 1933. aasta juunis ehk teravama konkurentsi tingimustes ajakirjandus- ja poliitikasfääris lehe näitajate parandamiseks

⁸³ Kätlyn Metsmaa. *Ajaleht „Rahva Sõna“ 1927–1938*, bakalaureusetöö. Tartu, 2013, lk 11.

⁸⁴ *Ibid.*, lk 7; 25–26.

⁸⁵ *Ibid.*, lk 31; 34; 37.

⁸⁶ *Ibid.*, lk 47.

⁸⁷ *Ibid.*, lk 16; 29–30.

⁸⁸ *Ibid.*, lk 17.

⁸⁹ *Eesti Sotsialistliku Töölise Partei põhikiri 1926*, §1.

⁹⁰ Metsmaa, lk 26.

⁹¹ *Ibid.*, lk 27.

tulla rohkem vastu massilugejale ja muuta väljaande sisu veel enam mitmekülgsemaks. See mitmekülgus ilmnis käsitletud teemade kirjuses, kus kajastust leidsid teemad nagu sise- ja välispoliitika, kultuur, sport, kuid ka ilukirjandus. Viimase puhul on märkimisväärne mitte vaid meelelahutuslik aspekt, vaid ilukirjanduses avalduv ühiskonnakriitiline noot. Näiteks leidis lehes autoritaarrežiimi tingimustes kajastust Eesti elu-olu sarkastiliselt käsitlevaid tekste, muuhulgas satiirtekstide poolest tuntud Oskar Gustavson Mos Kiito pseudonüümi all.⁹² Mainitud ühiskonnakriitiliste tekstide avaldamises võib näha sotsialistide poolt vaadatuna teatud poliitilise funktsiooni täitmist kodanliku korra õõnestamise näol.

Väljatoodu pinnalt saab “Rahva Sõna” käsitleda ühelt poolt sotsialistliku ideoloogia põhjalikumalt lahtiselgitajana. Teisalt kuna lehe sisus oli olulisel kohal võitlus poliitiliste konkurentidega⁹³, saab väljaandes näha ka tööriista poliitikas laiemalt. Mõlemat saab näha kodanliku riigikorra õõnestamisena ning samas ei pea üks välistama teist – poliitilist/ideoloogilist konkurenti (sh. religiooni) rünnates sai arendada ja süvendada lugeja ideoloogilisi veendumusi. Seda enam, et hoolimata väljaande tasulisusele ja selle veergudel müüdud kuulutustele ning reklaamidele oli leht majanduslikult kahjumlik ning lehe ülalpidamiseks saadud rahastus tuli olulisel määral ESTP-lt ning pärast ka partei tegevuse lõppu jätkusid toetusrahade saamine lehe ülalpidamiseks⁹⁴. Neid ideoloogilisi funktsioone täitis “Rahva Sõna” samuti pärast 1934. aasta riigipööret, kus enam jõulisemaks muutus kriitika riigivõimude osas pärast 1936. aasta sügist, mil sotsialistide seas ning „Rahva Sõna“ toimetuses jäid peale vasaksotsialistid ning Pätsi-vastased vaated⁹⁵. Ametlikult just oma riigi osas kriitilise tegevuse jätkumise pärast⁹⁶ väljaanne 1938. aasta sügisel lõplikult sulgeti⁹⁷.

⁹² *Ibid.*, lk 12; 25.

⁹³ *Ibid.*, lk 19.

⁹⁴ *Ibid.*, lk 10–11; 13–16; 29.

⁹⁵ *Ibid.*, lk 29; 34.

⁹⁶ Täpsemalt toodi lehe sulgemisotsuses välja, kuidas „Rahva Sõna” korduvalt kahjustas demokraatlikku korda, tekitas rahva seas erimeelsusi, ohutas klassivõitlust, rikkudes sellega 1938. aasta kaitseseisukorra seadust.

⁹⁷ Metsmaa, lk 34–35.

3. Ajalehe „Rahva Sõna“ suhe usu ja kirikuga praktikas

3.1. „Rahva Sõna“ suhtumine religiooni ja kirikusse 1930–1938 üldiselt

Kuigi „Rahva Sõna“ lähtub kirikuvaenulikust maailmakäsitlusest ei ilmne see igas artiklis eksplitsiitselt ning nõuab sageli tõlgendamist. Näiteks kui on korduvalt esitatud artikli autori hinnanguteta lugu mõnest silmakirjalikust pastorist, saab käsitleda seda muustrina ning ei saa pidada alusetuks selle tõlgendamist pastorite osas negatiivseks. Seda nimelt seetõttu, et pastorite korduvalt negatiivses võtmes käsitlemisega juurdub lugejates arusaam, et keskmine pastor ongi silmakirjatseja. See avaldab mõju lugeja arvamusele kirikust üldisemalt, täitmaks kirikuvaenulikku agendat. Samas leidub valimis artikleid, mis seletavad ESTP ideoloogiat ristiusu küsimuses lahti põhjalikumalt ja mis avavad oma filosoofiat kiriku ja religiooni osas ning mida saab võtta arvesse teiste artiklite tõlgendamisel. Sõna „kirik“ on antud uurimuse raames kasutatud üldmõistena eristamata denominatsioonide vahel ning vaimulikke on samuti mõistetud kiriku mõiste all kuna nemad kirikut rahvale esindasid.

3.2. Sotsialistide kiriku ja religiooni osast maailmavaadet avavad artiklid

1930. aasta artiklis „Töölisklass ja kirik“⁹⁸ on kirjutatud erinevate välismaa sotsialistidest mõtlejate seisukohtadest religiooni ja kiriku küsimuses suuresti tuginedes USA autori Jerome Davisi koguteosele „Labor speaks for itself“. Artiklis on kirjutatud, kuidas religiooniküsimuses on sotsialistide seas eriarvamusteks ruumi ning on eristatud näiteks vabamõtlejaid, usklike sotsialiste ja sotsiaaldemokraate. Nendest esimesed „usku täiesti eitavad ning sellest töölisklassi täielikku loobumist nõuavad“ (nende hulka kuuluvad kommunistid). Usklikud sotsialistid „ei leia lahutavaid vastuolusid sotsialismi ja kristliku eetika vahel“ ja sotsiaaldemokraadid „kõigi tööliste ühinemist nõuavad, nende usu ja ilmamõistmise peale vaatamata“. Veel kirjutatakse artiklis usklike ja kirikule alluvuse erinevusest. Täpsemalt kajastatakse erinevate autorite nähtud vasturääkivusi kristlikus õpetuses ja kiriku tegevuses ning on väljendatud toetust usklikele ja on taunitud kirikule allumist. See väljendub muuhulgas kiriku hoolimatuses töölisklassi halbade elutingimuste osas ning selles saab näha „Rahva Sõna“ artiklites pidevalt esineva kriitikapunkti ehk silmakirjalikkuse algeid. Veel heidetakse kirikule ette koostööd kodanlusega, mistõttu „kõrgemate klasside kirik produtseerib ise kirikuvastast klassi“. Sellest võib välja lugeda, et sotsialistide keskne probleem on kiriku

⁹⁸ „Töölisklass ja kirik“, *Rahva Sõna*, 25.04.1930, l.4.

seotuses kodanlike jõududega ning mitte pahempoolsete jõududega. Just valede jõududega seotuse vastu olemist kinnitab ka 1938. aasta artikkel „Kildusid Norrast“⁹⁹, mis avaldab toetust Norra riigikirikule, sest tulenevalt riigi omapärasest sise poliitikast soovisid parempoolsed jõud kiriku ja riigi lahutamist ning Norra töölispartei oli ühes leeris riigikirikuga. Kiriku ja kristliku õpetuse mõttelise lahutatuse kui „Rahva Sõna“ artiklite ühe baaseelduse võtab kokku artiklis „Avalikke ridu pastor Tallmeistrile“¹⁰⁰ autori Üks Sotsialistlike Õpetajaid kirjutatu: „kirik usust taganenud on, et ristiusk ja „kristlik“ kirik on kaks isesaja“.

Sotsialistide arusaamast kristlikust õpetusest on kesksel kohal samas artiklis väljendatud seisukoht: „olgu Kristus ajalooline või mütolooiline isik, see pole tähtis,“ mis näib kehtivat „Rahva Sõna“ artiklites üldiselt. Nimelt ei pöörata üldjuhul tähelepanu ristiusu kui religioosse süsteemi toesusele või mitte-toesusele vaid sellele, kui võrd kõnealused kristlased valitud tükke (peamiselt ligimesearmastuse käsku) sellest terviklikust maailmakäsitlusest järgivad. Veel seletab sotsialistide arusaama kristlikust õpetusest lahti 1931. aasta artikkel „Hoiatus kirikule. – Kui kirik taotleb võimu, siis pole usk eraasi“¹⁰¹, milles on kirjutatud: „Usul iseendast on poliitikaga hoopis vähe tegemist: aga kirikud oma võimsa aparaadiga, kas nad tahavad või ei, on loomulikult ikka politiseeritud. Nad otsivad tahtmatut liitu tugeva stabiilse riigivõimuga, mis kindlustab neile kindla ja võimalikult mugava olemasolu. Ja omakorda nad aitavad selle riigivõimule hoida rahvast alanduses.“ Artiklites leitakse korduvalt¹⁰², kuidas kirikuõpetajate poliitikasse sekkumine on pahe ning selle pinnalt on neid kritiseeritud. Esiletoodust võib välja lugeda ideaali, mille kohaselt usu olemasolu pole probleemiks, küll aga on probleemiks (või ilmingimata kujuneb probleemiks) võim usuinstitutsiooni ehk kiriku käes.

3.3. Kirikute eelistusjärjekord

Võimu küsimust võeti nähtavasti arvesse erinevate ristiusu denominatsioonide hindamisel. Nimelt korduvad artiklites teatud jooned, mille põhjal saab moodustada eelistusjärjekorra, ehk milliseid uskkondi käsitletakse kõige negatiivsemas valguses ning milliste osas näidati teatud määral poolehoidugi. Eeldatavasti näitab see ühtlasi, millist uskkonda nähti suurema ohuna või probleemina sotsialistliku ühiskonnakorra saavutamiseks. Käesoleva töö autori hinnangul saab

⁹⁹ „Kildusid Norrast“, *Rahva Sõna*, 16.09.1938, l.5.

¹⁰⁰ „Avalikke ridu pastor Tallmeistrile“, *Rahva Sõna*, 17.06.1931, l.7.

¹⁰¹ „Hoiatus kirikule. – Kui kirik taotleb võimu, siis pole usk eraasi“, *Rahva Sõna*, 03.06.1931, l.5.

¹⁰² „Kirik ja poliitika“, *Rahva Sõna*, 23.04.1932, l.2;
„Maskeraadid jumala nimel“, *Rahva Sõna*, 21.10.1933, l.2.

käsitletud valimi ja sotsialistide eesmärkide põhjal jaotada uskkondadesse suhtumise järgnevalt: kõige negatiivsemalt suhtutakse roomakatoliiklastesse, pärast keda tulevad luterlased, õigeusklikud ning kõige positiivsemas valguses käsitletakse vabakogudusi.

Rooma-katoliku kirik

Suurim vaen Rooma-katoliku kiriku vastu väljendub erinevate artiklite¹⁰³ sisust, kuid iseäranis tuleb välja sotsialistide kriitiline suhtumine katolikukirikusse, kui seda kasutatakse retoorikas artiklis „Cardinal dixit“¹⁰⁴. Pastor Tallmeister, keda on kirjeldatud „tagurlise kuurvürstina“, kes „silmaotsaski ei saa sallida sotsialiste“ oli avaldanud oma seisukoha, et sotsialistid ei tohiks olla kooliõpetajad ning kooliõpetajad peaks olema kristliku kiriku liikmed. Selle peale on artikli autor irooniaga kirjutanud: „Selle kõnega on Tallmeister kahtlemata ära teeninud katoliku kirikus kardinali koha, kes paavsti kandidaadina võiks tulla kõne alla. Jämedust ja häbematus jätkub tal selleks külalt. Ainult et rumalust on ehk liigagi ohtrasti!“ Arvatavasti oli üheks põhjuseks sellise pilkava ja vaenuliku suhtumise taga käsitletud võimuküsimus. Nimelt kuna sotsialistid pidasid õigeaks riigi ühest võimu kiriku üle, pidi Roomas pesitsev kiriku võimukese Eesti sotsialistidele mõjuma häirivalt.

Tõenäoliselt mõjutasid Eesti sotsialiste katoliiklaste osas ka teiste maade (eelkõige Lääne- ja Lõuna-Euroopa) sotsialistide ideed, kelle kontekstis oli katolikukirik Eestiga võrreldes relevantsem. Välismaa autorite avaldatud mõju muudavad tõenäolisemaks artiklid¹⁰⁵ Hispaania kirikuga seotud eluolust. Nendest ühes „Mispärast alustas Franco kodusõda?“¹⁰⁶ on kahe ameeriklase kirjutatud raamatu põhjal kirjeldatud, kuidas sõjani viivate tegurite seas oli olulisel kohal katolikukiriku rahulolematuse riigi ja kiriku lahutamise ning neile kahjulike maareformidega.

Luterlik kirik

Kuna E.E.L.K. luteri kirikuna on „Rahva Sõnas“ kõige enam esindatud, toimib see siinses võrdluses mõõdupuuna, millest teiste uskkondade käsitlus lehes on kas halvem või parem. Kuid ühese blokina luteri kirikut ja selle vaimulikke vaadata ei saa. Nimelt suhtutakse eestlastesse reeglina positiivsemalt kui sakslastesse, mis on sageli seotud 1905. aasta

¹⁰³ „Paavst Inglise suurtöösturitega kamps“, *Rahva Sõna*, 18.02.1930, l.3.

¹⁰⁴ „Cardinal dixit“, *Rahva Sõna*, 23.05.1931, l.5.

¹⁰⁵ „Hoiatus kirikule. – Kui kirik taotleb võimu, siis pole usk eraasi“, *Rahva Sõna*, 03.06.1931, l.5;

„Uued rahutused Hispaanias“, *Rahva Sõna*, 21.01.1932, l.6

¹⁰⁶ „Mispärast alustas Franco kodusõda?“, *Rahva Sõna*, 09.04.1937, l.6

revolutsioonisündmustes üles näidatud lojaalsustega¹⁰⁷. Veel suhtutakse vaenulikult vaimulikesse, kes kuuluvad mõnda ESTP-ga ooneerivasse erakonda (selles on esikohal vabadussõjalastest pastorid) ja kes ühtlasi levitavad oma poliitilisi vaateid kirikuõpetaja rollis¹⁰⁸. „Pastor majandust tervendamas“¹⁰⁹ artiklis esineb aga juhtum, mis toob esile sotsialistide positiivse häälestatuse pastorisse. Nimelt oli kirikuõpetaja pakkunud välja uue majandusalase „tshekisüsteemi“, millest kirjutati: „Teie soovi teostamine tähendab ju puhast sotsialismi Marxi õpetusi ideaalsemal kujul. /---/ Teie tahate tasakaalu kaotada, sealjuures ... sotsialismi teele. Minge aga julgelt edasi.” Positiivsem suhtumine ilmnes ka luteri kiriku teoloogiliselt liberaalsema leeri suhtes, mis ilmneb eespool käsitletud „Avalikke ridu pastor Tallmeistrile“¹¹⁰ artiklis. Nimelt on selles veel väljendatud nõrdimust Tallmeistri maailmavaate muutumise osas konservatiivsuse suunas. Talle ja tema kaaslastele on avalikult kirjutatud: „Kuidas Teie nii luterlikult aastate eest peaaegu ihuüksi enamusega võitlesite ja kuidas minagi siis, hinnates kiriku reformi vajalikuks, tundsin Teile kaasa /---/ kirikureformile pöörasite selja /.../ teid kui edasiminevat tegurit ei ole enam.”

Õigeusu kirik

Õigeusu vastav paigutus tuleneb asjaolust, et artiklites esinesid lood õigeusu vaimulike kui maarahva eest seisjate tegevusest 1905. aasta sündmustes ja Esimese maailmasõja saksa okupatsiooni ajal vastandumaks saksa pastoritele kui rõhujate toetajatele. Kontrast ilmneb artiklites „Märatsev karistussalk Märjamaal“¹¹¹ ja „Kioma meeste lahing“¹¹². Esimeses kajastatakse lugu 1905. aasta revolutsioonis surmanuhtluse eest põgenenutest, kelle kinni püüdmisel „Märjamaa pastor Haller olla ka karistussalkadele abiks olnud inimesi üles andmas.” Õigeusu preestrist on kirjutatud: „Märjamaa preester Antson, kes rahva mees oli, püüdsid karistussalgad, kuid kel õnnestus nende käest pääseda...” Teine artikkel räägib loo preester Hiobist, kes saksa okupatsiooni ajal enne sakslaste lahkumist hakkas organiseerima vastupanu. Samal ajal tegutses loos naaberkülas pastor Schwarts, kes oli lähenemisega „Kes isandale vastu hakkab, see hakkab ka vastu Jumalale”. Samas pole nendes artiklites otseselt rõhutatud, et tegemist on just õigeusklikega.

¹⁰⁷ „Kui pastor läks Vaterlandi“, *Rahva Sõna*, 03.12.1931, l.4;

„Kioma meeste lahing“, *Rahva Sõna*, 19.02.1937, l.6.

¹⁰⁸ „Vabsid võltsivad ajalugu“, *Rahva Sõna*, 07.02.1934, l.3;

„Kool ja kirik keskerakonna teenistuses“, *Rahva Sõna*, 25.05.1932, l.5.

¹⁰⁹ „Pastor majandust tervendamas“, *Rahva Sõna*, 23.01.1932, l.6.

¹¹⁰ „Avalikke ridu pastor Tallmeistrile“, *Rahva Sõna*, 17.06.1931, l.7.

¹¹¹ „Märatsev karistussalk Märjamaal“, *Rahva Sõna*, 14.03.1930, l.6.

¹¹² „Kioma meeste lahing“, *Rahva Sõna*, 19.02.1937, l.6.

Siiski leidub „Rahva Sõna“ artiklite valimis õigeusu vaimulike ja kiriku kui institutsiooni taunimist. Artiklis „Nii teevad nad usutööd!“¹¹³ kirjutati Eesti õigeuskiriku täiskogul toimunust: „Üldse tarvitati üksteise vastu teravat tooni ja ebasõbralikke ütelsi, mis sugugi ei tunnusta vagadusest ja ligemesearmastusest, alandlikkusest ja muudest vourustest. Ka arvustati vaimulikkude tegevust riigikogus, kus nad ei olevat kiriku huvisid kaitsnud. Kui vaimulikud omavahel nii julgevad, missugune kõlbline õigus on siis neil rahvast noomida ja süüdistada.” Võimuküsimust käsitletakse artiklis otsesemalt: „Ka apostliku õigeusu kiriku täiskogu viimane istung tõendas seda vana tõde, et vaimulikud on vaid reaktsioonilise valitseva kodanluse tööriistad, nende ülesanne rikaste ülevõimu kindlustamine rahva üle.“ Ehk kuigi õigeusu preestrid said luteri kiriku saksameelsetest pastoritest väljatoodud artiklites paremat kajastust, nähakse peatükis 3.1.1. väljatoodud religiooni-osast filosoofiat (usu ja kiriku silmakirjalikkus ja kiriku paratamatu seotus riigivõimuga) ikkagi kehtivat ka õigeusu kiriku suhtes.

Vabakogudused

Kuigi vabakogudused eeldatavasti oma väiksema tähtsuse tõttu valimis suuremat tähelepanu ei pälvinud, võib teistega võrreldes suhtumist vabakogudustesse pidada teatavate mööndustega kõige positiivsemaks 1933. aasta artikli „Saaremaa kirik laguneb“¹¹⁴ alusel. Selles on positiivselt käsitletud ühe Saaremaa koguduse protsessi muuta end iseseisvaks vabakoguduseks. Juurpõhjusteks selle taga olevat „rahvast orjastav poliitika, poliitilise võitluse kandmine kiriku, Saksa vaimu ja pastorite vale vagatsemine”. Kuid idee, et vabakogudusi nähti kirikute seast parima variandina aitab kaasa ka vabakoguduste iseseisvam olemus ehk väiksem tsentraliseeritus võrreldes teiste uskkondadega. Sedasi oluks vabakogudused riigivõimu vastu kõige jõuetumad.

Vabakogudustega sarnases võtmes saab käsitleda ka ajaloolisi vennastekogudusi, kelle kaitseks leidis valimis kaks artiklit pealkirjaga „Kui kirik on eluvõõras“¹¹⁵, milles on kirjeldatud vennastekoguduse liikumise õilsust ja häid saavutusi kirjaoskuse suurendamises ja ühiskonna kõlbluse küsimustes. Artiklis on aga rõhutatud seda, kuidas liikumist asus jõuliselt takistama kohalik (luteri) kirik kodanliku riigivõimu käepikendusena. See taaskord näitab, et sotsialistide poolt positiivses võtmes kirjutatud uskkonnal on ühtlasi leebem keskvõim. Kuid ühtlasi aitab see näide näha, kuidas juhul kui kristlaste kogukonnal on sotsialistidega ühtivad eesmärgid

¹¹³ „Nii teevad nad usutööd!“, *Rahva Sõna*, 19.06.1932, 1.7.

¹¹⁴ „Saaremaa kirik laguneb“, *Rahva Sõna*, 04.11.1933, 1.7.

¹¹⁵ „Kui kirik on eluvõõras“, *Rahva Sõna*, 03.04.1936, 1.5;
„Kui kirik on eluvõõras“, *Rahva Sõna*, 10.04.1936, 1.5(+8).

(siinkohal rahva haridus) ei nähta probleemi nende positiivselt kuvamises. Tähelepanuväärne on väljatoodus veel avalduv marksistlikule maailmakäsitlusele omane rõhutu-rõhuja suhe, mis võis tekitada sotsialistide silmis sümpaatiat vennastekoguduste kui kodanlike jõudude poolt rõhutatud grupi suhtes.

3.4. Kiriku seostamine poliitiliste vastastega

Rõhutu-rõhuja element on „Rahva Sõnas“ esil ka eespool kirjeldatud asjaolus, et sotsialistid nägid kiriku liitlassuhte tõttu rõhujatest kodanlastega kiriku osalemist poliitikas kui pahet. Käsitatud valimis ilmnes see kõige selgemalt vabadussõjalastega seotud artiklite¹¹⁶ näitel. 1934. aasta artiklis „Rahvaliidumine vajab vüürerit“¹¹⁷ on kirjutatud vabadussõjalastest ja päevakorral olevatest piiskopivalimistest, kus viimase osas on ironiseerides pakutud uueks piiskopiks vabadussõjalast Andres Larkat vihjates sotsialistide seas valitsevale meelsusele kahe mõttelisest suurest sarnasusest. 1934. aasta artiklis „Vabside „führer“ – karistussalk. tegelane“¹¹⁸ leiab vabadussõjalaste sidumist 1905. aasta karistussalkade tegevusega läbi aktiivse vabadussõjalasest pastori, kes aastatel 1905–1906 aitas kaasa maarahvale ülekohtu tegemises. Iseäranis problemaatilise nähtusena käsitleti poliitiliste vastaste peetud tänujumalateenistusi, millede pidamist muuhulgas vabadussõjalaste poolt toodi esile korduvalt¹¹⁹ või vihjati teenistuste puhtrituaalsele sisutühjusele¹²⁰.

Alusetu see käsitlus vabadussõjalaste-kiriku koalitsioonist siiski polnud, sest vabadussõjalased suhtusid kirikusse ja religiooni väga soosivalt. Nii kujutasid vabadussõjalased oma propagandas ennast jumaliku kohtu läbiviijatena ja üldisemalt nägid nad endas kirikut rahvaga ühendavat rahvaliidumist, pidades kõiki denominatsioone üheväärseteks. Kuigi kiriku keskvalitsus otsustas 1933. aastal jääda poliitikas neutraalseks ja ennast sellest pigem distantseerida, siis teatud kristlikud ringkonnad soosinguga vabadussõjalastele ikkagi vastasid. Näiteks Rõuge koguduse õpetaja nägi vabadussõjalaste liikumist kui metafüüsilist võitlust kurja ja pimedusega ning Sangaste koguduse vaimulik võrdles Larkat positiivselt

¹¹⁶ „Pastor Aareandi vangistati“, *Rahva Sõna*, 28.03.1934, l.2;

„Vapslikule pastor Pallonile“, *Rahva Sõna*, 13.11.1936, l.2.

¹¹⁷ „Rahvaliidumine vajab vüürerit“, *Rahva Sõna*, 12.05.1934, l.7.

¹¹⁸ „Vabside „führer“ - karistussalk. tegelane“, *Rahva Sõna*, 03.02.1934, l.6.

¹¹⁹ „Nagu õudsel tsaariajal... kirik korraldab vabsidele tänujumalateenistusi“, *Rahva Sõna*, 21.10.1933, l.5;

„Maskeraadid jumala nimel“, *Rahva Sõna*, 21.10.1933, l.2;

„Vabsid võltsivad ajalugu“, *Rahva Sõna*, 07.02.1934, l.3.

¹²⁰ „Skandaal peenes perekonnas“, *Rahva Sõna*, 03.07.1936, l.5.

Moosesega.¹²¹ Valimi põhjal on seega näha, kuidas „Rahva Sõna“ omistas kirikule kuvandit, mis polnud küll fabritseeritud, kuid mida kirik keskvalitsuse tasemel ei sanktsioneerinud.

Kuid peale vabadussõjalaste heideti kirik põlu alla ka läbi teiste kodanlike erakondade¹²². Nii tehakse näiteks artiklis „Kirik ja poliitika“¹²³, kus selle peale, et rahvusliku keskerakonna kandidaat on külastanud paljusid kirikuid kirjutatakse: „Nii tehakse kirik mustasajalike rahvusliku keskerakonna kihutustöö paigaks. Rahvas arvestagu sellega.“ Veel korduvad artiklites teatud poliitikas aktiivsemate sotsialistide rivaalidest kirikuõpetajate nimed nagu vabadussõjalasest Boris Aareand¹²⁴, „parunlike kuldustega“ Arved Brasche¹²⁵ või varem käsitletud tööerakondlasest Theodor Tallmeister. See võis täita eesmärki juba oponentina määratletud gruppi(erakonda) või isikut jätkuvalt seostada kirikuga.

Kiriku asetamine poliitikafääri vastasleeri väljendub ka päevapoliitikas, milles kirikut (täpsemalt poliitikaga tegelevaid kirikutegelasi) rünnatakse läbi päevapoliitiliste sündmuste ja küsimuste. Nii juhtus 1932. aastal, millest artiklis „Pastorid Eesti rahva kallal“¹²⁶ on kirjutatud kirikutegelastest poliitikute soovist põhiseadust muuta ja rahakurssi langetada. See olevat kodanlike jõudude huvides ning seda käsitletakse näitena pastorite paratamatust negatiivsest mõjust töölisrahvale.

Siinkohal tasuks aga mainida 1930. aasta artiklit „Võitlus noorsoo pärast paavsti ja duce vahel“¹²⁷, milles on kirjeldatud fašistliku riigivõimu ja kiriku vastasseisu Itaalia noorsoo kontrollimise üle: „Kirik lubab hingeõnnistust, riik aga ameteid, sissetulekuid ja aunimesid. Sellepärast ei ole raske ette näha, kummale võit jääb.“ Kirjeldatud juhtumist selgub seega kodanliku režiimi ja kiriku huvide sügava lahknemise võimalikkus. Ühtlasi artikliga kinnitub, kuidas riigile alluv ja teda teeniv kirik pole garanteeritud ning oma huvidega kirik annab tunnistust, et kirik võib olla potentsiaalse võimutaotlejana riigile jäädavaks ohuks.

¹²¹ Riho Saard. „Mustas talaaris mustvalge lipu all.“ – *Tuna*, nr 3, 2009, lk 63–79 (siin lk 63–64; 66–68).

¹²² „Tööerakonna nurjunud „suurpäev““, *Rahva Sõna*, 14.01.1930, l.2;

„Kool ja kirik keskerakonna teenistuses“, *Rahva Sõna*, 25.05.1932, l.5.

¹²³ „Kirik ja poliitika“, *Rahva Sõna*, 23.04.1932, l.2.

¹²⁴ „Kogudus mõistis pastor Aareandi hukka“, *Rahva Sõna*, 14.02.1934, l.2;

„Pastor Aareandi vangistati“, *Rahva Sõna*, 28.03.1934, l.2.

¹²⁵ „Kui pastor läks Vaterlandi“, *Rahva Sõna*, 03.12.1931, l.4.

¹²⁶ „Pastorid Eesti rahva kallal“, *Rahva Sõna*, 03.01.1932, l.2.

¹²⁷ „Võitlus noorsoo pärast paavsti ja duce vahel“, *Rahva Sõna*, 29.01.1930, l.4.

3.5. Sõnakasutus ja toon

Kuigi artiklites edasi antud tooni määratlemine on suuresti subjektiivne ja seega vaidlustatav, on see lehe meelsuse edasi andmisel siiski oluline. Näiteks artiklis ahnest pastorist kasutatud „muidugi“ kontekstis „Pastori ametit peab ta 3–4 koguduses, muidugi kõva tasu eest“¹²⁸ viitab sellele, et lugejal peaks olema juba eeldus, et pastorid on tavaliselt ahned. Selle eelduse tekkele pidi kaasa aitama pastorite seas raha väärkasutamise temaatika kordumine¹²⁹. Sündmuste kirjelduste sõnastuses esineb ka rõhutatust vaimulike südames eeldatavasti valitsevale väiklusele. Tsitaadid „kisklemist kaugelt rohkem kui presidendi või riigikogu valimistel“¹³⁰ ja „Mis seal vaikses palves jumalale lausuti seda loomulikult ei tea keegi muu kui jumal ise. /---/ võib juba arvata, milliseid vägevaid sõnu lausuti vastaskandidaatide kohta ja kui põletavat tuld ning tõrva paluti vaikses palves vastasele kaela“¹³¹ pärinevad 1934. aasta piiskopivalimiste kirjeldamisest ning neist saab tõlgendada, et kirjeldatud inimesed (vaimulikud) on ebaväärivad ning igasugune moraalne õpetus nende suust on kohatu.

Sarnast tagasihoidmatult halvustavat tooni on ka kasutatud artiklis „Püha pornograafia“¹³², milles on vaieldud, kuidas Kristuse ristilöömise meenutamise (Paasa-aja nimetamine „Kristlaskonna kevadisteks tapapühadeks“) üks keskne faktor on sellest ihuliku naudingu saamine ning kuidas asja sellise nurga alt vaadates on tegemist selgelt hukkamõistetava kombega. Koos sellega on esitatud seisukoht, kuidas kristlased teadatuntult „alaväärtustavad mõistust,“ ning kuidas „kirikuisade järele on mõistus kuradilt“. Kuna sellisele poleemilisele ja usku teotavale mõtteavaldusele pole proovitudki esitada sisulist kaitset, saab selles kergesti näha kas kristlaste naeruvääristamist või provotseerimist. Naeruvääristamist võib näha ka artiklites „Rõve kinopilt kohtuall“¹³³ ja „Voorusliku patustaja kohtupäev“¹³⁴ esitatud lugudes Pastor Seckist, kes võitles ühe filmi ja selle reklaampostri avaliku näitamise vastu alusel „millist hukutavat mõju avaldab niisugune pilt noortele“, kuid mida sisuliselt ei võeta tõsiselt ja mille üle tehakse nalja.

¹²⁸ „Ahne pastor ja tema isevärki põllupidamine“, *Rahva Sõna*, 25.01.1930, l.8.

¹²⁹ „Märjamaa köster tarvitanud vaeste raha“, *Rahva Sõna*, 05.04.1930, l.7;

„Pastorimantel ja kohtuminister“, *Rahva Sõna*, 07.05.1930, l.2;

„Kui pastor läks Vaterlandi“, *Rahva Sõna*, 03.12.1931, l.4.

¹³⁰ „Rahvaliikumine vajab vüürerit“, *Rahva Sõna*, 12.05.1934, l.7.

¹³¹ „Õpetlikud lood jumala häälest ja sangareist. – Jumala hää!“ *Rahva Sõna*, 21.06.1934, l.6.

¹³² „Püha pornograafia“, *Rahva Sõna*, 15.04.1933, l.7.

¹³³ „Rõve kinopilt kohtuall“, *Rahva Sõna*, 15.01.1932, l.4.

¹³⁴ „Voorusliku patustaja kohtupäev“, *Rahva Sõna*, 03.02.1932, l.7.

Samas võib artiklites näha positiivset ja tagantkiitvat tooni koguduste osas, kes võitlevad ebavooruslike õpetajate vastu ja seega puhta usu eest¹³⁵. Nii esineb „Käärimine Pühavaimu koguduses“¹³⁶ artikli loos kooskõla Pühavaimu koguduse ja sotsialistide vahel seisukohas, et kirikuõpetajate poliitika ajamine pole õige.

3.6. Muutused „Rahva Sõna“ suhtumises religiooni ja kirikusse 1934–1938 ehk muutused autoritaarreežiimi tingimustes

1933. aastast vähenes „Rahva Sõna“ ilmumissagedus. Kui enne 1933. aasta aprilli ilmus leht reeglina kuuel päeval nädalas, siis pärast seda hakkas see ilmuma esmalt kaks korda nädalas, seejärel kord kuus ning hiljem kord nädalas kuni 1938. aastal leht suleti. See väljendub ka käesoleva töö kasutatud valimis: ajavahemikus 1930–1934 on valimis 74 artiklit, kuid vahemikus 1934–1938 ainult 48.

Valimi põhjal ilmneb, kuidas kriitika kiriku vastu pärast 1934. aasta riigipööret ei peatunud, vaid esines ettevaatlikumalt ja põhiliselt kaudsemal kujul. Nimelt pidi ajakirjandus alates 1934. aasta 18. detsembrist järgima siseministri sundmäärust, mille kohaselt tuli muuhulgas ajakirjanduses hoiduda kõigest riigile kahjulikust või ka kaaskodanike osas sündsusetust¹³⁷. Kuna vabadussõjalased olid riigi silmis endiselt põlu all, esines artiklites vaimulike-vastasus selle läbi, et kritiseeritavad kirikutegelased olid olnud seotud vabadussõjalastega¹³⁸.

Kaudsemat kirikuvastast kriitikat leidub ka vormiliselt ajalugu käsitlevates artiklites nagu varem käsitletud „Kui kirik on eluvõõras“¹³⁹, kus rõhuasetus lasub luteri kirikul kui rõhujal. Kuid valimis käsitletud ajaperioodil esines kolm autor Mos Kiito ühiskonnakriitilist satiirteksti „Pärnu-Eesti pärg“¹⁴⁰, „Skandaal peenes perekonnas“¹⁴¹ ja „Usk on mu jalale lambiks“¹⁴². Näiteks viimane neist on kirjutatud huumorivõtmes äsja usklikuks hakanu perspektiivist, kuidas paljud ühiskonnaprobleemid teda enam ei häiri ja kuidas ta vaatab nüüdsest maailma

¹³⁵ „Heina õpetaja tagandamisele“, *Rahva Sõna*, 28.02.1931, l.3;

„Saaremaa kirik laguneb“, *Rahva Sõna*, 04.11.1933, l.7.

¹³⁶ „Käärimine Pühavaimu koguduses“, *Rahva Sõna*, 30.11.1930, l. 2.

¹³⁷ Ago Pajur. Konstantin Päts II osa: riigimees (1917–1956), lk 512.

¹³⁸ „Poliitilised patukahetsejad“, *Rahva Sõna*, 21.06.1934, l.2;

„V. Viks ei loobu poliitikast“, *Rahva Sõna*, 21.09.1934, l.3;

„Vapslikule pastor Pallonile“, *Rahva Sõna*, 13.11.1936, l.2.

¹³⁹ „Kui kirik on eluvõõras“, *Rahva Sõna*, 03.04.1936, l.5;

„Kui kirik on eluvõõras“, *Rahva Sõna*, 10.04.1936, l.5(+8).

¹⁴⁰ „Pärnu-Eesti pärg“, *Rahva Sõna*, 06.03.1936, l.5.

¹⁴¹ „Skandaal peenes perekonnas“, *Rahva Sõna*, 03.07.1936, l.5.

¹⁴² „Usk on mu jalale lambiks“, *Rahva Sõna*, 27.08.1937, l.5.

naiivselt heatahtliku pilguga. Selle taga saab ühe tõlgendusvariandina näha eesmärki kritiseerida usklikke selles, et nad põgenevad ühiskonnaprobleemide eest. Samuti leidsid enam kajastust lood erinevatest välismaa vaimulikest ja kirikutest, mis olid kuidagi kas Eesti-vaenulikud, usku või kirikut naeruvääristavad või neid muud moodi hukkamõistvad¹⁴³.

1936. aasta aprillis aga ilmneb valimis taas avalik halvustav suhtumine kirikutegelaste vastu, ilma et seda oleks tehtud läbi poliitiliste liikumiste, kelle kritiseerimine oli vastuvõetav ka riigivõimudele. Nimelt artiklis „Oleviste kirikhärra „pühade-filosoofia““¹⁴⁴ on lisatud vaimuliku suunas üleolev repliik „tuleb vaid imestada, et 20. sajandil haritud olla tahtev inimene ajab tõsise näoga niisugust juttu“. Sama aasta oktoobris ilmus juba selgemalt kriitiline artikkel „Pastorid nõuavad usuõpetuse sundust“¹⁴⁵, milles kirjutati vaimulike otsusest kõigi kirikuliikmete lastele muuta usuõpetus kohustuslikuks ja milles artikli autor nägi lootusetut katset ning „noorte hinge haaramist“. 1937. aasta märtsi artiklis „Veidi kirikust ja kirikuelust“¹⁴⁶ jätkatakse sarnaselt, tehes maha kiriku katseid püsida tähtsusel teda üha vähem väärtustavas ühiskonnas. Omapoolse diagnoosina selle taga näeb autor seda, et „[kirik] ei tegele nii innuga oma ametala tavaliste asjadega kui just võimu ahnitsemise ja poliitikaga“.

Eriti viimaste artiklite puhul on usutav, et selline julguse kasv oli seotud 1936. aastaks kirikus leviva arusaamaga, et selle olulisus oli langemas ja inimeste usuelu oli lõdvenenud (vt peatükk 1.2.). Ühtlasi nagu käsitletud peatükis 2.3, leidis sel ajal aset pahempoolsemate ja Pätsi-vastaste vaadete esiletõus sotsialistide ja „Rahva Sõna“ toimetuse seas. Seetõttu on võimalik, et nüüd nähti võimalust nõrgenenud kirikut aktiivsemalt kritiseerimistega rünnata (eriti 1920. aastate teadmiste pinnalt, et ajakirjanduses tehtud propaganda avaldab kirikule reaalset mõju) ning leiti piisavalt julgust seda tsensuurile vaatamata ka teha.

¹⁴³ „Inimesteröövimine reklaamiks“, *Rahva Sõna*, 02.10.1934, l.7;

„Poliitiline pastor vallandati“, *Rahva Sõna*, 02.01.1935, l.2;

„Soome „vapsid“ likvideerimisel“, *Rahva Sõna*, 24.01.1936, l.1;

„Ameerikalik“, *Rahva Sõna*, 20.08.1937, l.6.

¹⁴⁴ „Oleviste kirikhärra „pühade-filosoofia““, *Rahva Sõna*, 17.04.1936, l.6.

¹⁴⁵ „Pastorid nõuavad usuõpetuse sundust“, *Rahva Sõna*, 09.10.1936, l.1.

¹⁴⁶ „Veidi kirikust ja kirikuelust“, *Rahva Sõna*, 05.03.1937, l.6.

Kokkuvõte

Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) 1926. aasta põhikirja kohaselt oli partei eesmärgiks „arendada töötavate rahvahulkade poliitilist arusaamist“ ning selle tegevuse ühe meediumina oli määratletud ajakirjandus. Käesolevas töös on uuritud selle teostamist religiooni (ristiusu) ja kiriku küsimuses häälekandjas „Rahva Sõna“. Töö aluseks on eeldus, et „Rahva Sõna“ tegutseb põhimõttel, mille kohaselt nende ülesandeks on eeltingimuste täitmine sotsialismi ehitamiseks, peamiselt rahva harimise kaudu. Kuna üheks takistavaks teguriks selles ülesandes peeti kirikut kui oma dogmaatiliste huvidega üksust, on peetud artiklite üheks eesmärgiks õõnestada usaldust kiriku (sealhulgas selle vaimulike kui kiriku esindajate) vastu lugeja silmis. Käesolevas töös kasutatud valimis leidub artikleid, mis käsitlevad erinevate sotsialistide filosoofilisi arusaamu religioonist ja kirikust eksplitsiitselt. Kuid suurem osa artiklitest käsitleb religiooniga seotud lugusid, millest sageli saab välja lugeda artikli autori hoiaku kajastatava loo, selle tegelaste või religiooni osas üldisemalt.

Häälekandjas on omavahel eristatud religiooni/usku ja kirikut, millest esimest käsitleti üldisemalt positiivsemas valguses kui teist. Usu puhul on „Rahva Sõnas“ kesksel kohal sotsialistide arusaam usust. Täpsem arusaam religioonist – antud juhul ristiusust – pole sotsialistide seas ühtne ning samuti on selle osas omavahel erineval arvamusel „Rahva Sõna“ artiklite autorid. Kuid suuresti paistab nende arusaam usust taanduvat ligimesearmastuse käsu primaarsusele ning seega on lehe käsitluses esil näited usklikest (eriti kirikuõpetajatest), kes seda käsku rikuivad. Sellega pööratakse tähelepanu artikli kõnealuse silmakirjalikkusele kui üheselt hukkamõistetava pahele, millega on arvatavasti tahetud õõnestada lugejate usaldust kirikuõpetajate vastu, et pöörata tähelepanu silmakirjatseja sobimatusele olla moraalsuse õpetaja. Kiriku puhul paistis artiklite sisu kohaselt sotsialistide häirivat eelkõige selle tihe ja paratamatu seotus võimu ja kodanlusega. Artiklites ilmneb see selles, kuidas ühelt poolt kirik toimib kodanlike erakondade tööriistana või selles, kuidas piisavalt mõjukas kirik ise taotleb ühiskonnas muutusi.

„Rahva Sõnas“ leidis usu ja kiriku teema osas ka positiivseid lähenemisi. Näiteks võib näha positiivset kajastatust usklike osas juhtumites, milles kogudus tegutseb oma vaimuliku vastu tema ebamoraalsuse pärast. Nii käsitleti positiivse arenguna olukorda, milles ühel Saaremaa kogudusel oli kavatsus hakata vabakoguduseks. Kuna koguduse lahknemine emakirikust (siin E.E.L.K.-st) vabakoguduseks asetanuks võimu küsimuses mõlemad osapooled nõrgemas olukorda, on mõistetav, miks sotsialistid sellist arengut toetasid ja *Rahva Sõna* veergudel käsitlesid juhtumit eeskujuna. Positiivset käsitlemist leidis veel preestrite osas, kes olid

paiknenud rõhujate/sakslaste-vastases leeris 1905. aasta revolutsiooni ja Saksa okupatsiooni ajal Esimeses maailmasõjas. Need aga kinnitavad ideed, et kui usklite kogukond või vaimulik oli sotsialistidega mingis küsimuses samal poolel, oli tema positiivne kajastamine aktsepteeritav.

Käsitletud lugusid edastavaid artikleid saab eristada veel kaheks tüübiks. Ühtedes artiklites on fookuses usk või kirik ja teistes on fookus mujal (tavaliselt poliitilistel rivaalidel), kuid usk või kirik on kõrvalteema. Viimastel juhtudel kui juhtumi põhisubjekti käsitus on üheselt negatiivne, siis nähtavasti üritatakse seostatada kaks sotsialistide vastast lugeja silmis tihedamini kokku ning süvendatakse ühtlasi mõlema negatiivset kuvandit. Eriti päevakohane oli see pärast 1934. aasta võimupööret, mil 18. detsembri siseministri sundmäärusega kehtestati tsensuur, mis lähtus riigijuht Pätsi nägemusest ennetada ühiskonnas konfliktide tekkimist. Sellest hoolimata ka otsesemad rünnakud tsensuuri tingimustel alates 1936. aastast jätkusid. See oli eeldatavasti seotud kiriku tunnistamisega oma liikmete usuelu süvenevast lõtvusest ning samaaegsest „Rahva Sõna“ liikumisest ideoloogiliselt enam vasakule. Võimalik, et sellest tulenevalt nähti võimalust kiriku mainet veel enam õõnestada ning riskiti tsensuuriseadustega vastuollu minemist. Pärast riigipööret esinesid lehes läbivald kuni selle sulgemiseni 1938. aastal usku ja kirikut ka kaudsemalt kritiseerivad artiklid. Nii sagenesid valimis autor Mos Kiito satiirilised kirjutised, mille puhul saab kirikuvastast sõnumit tuvastada tekste lugedes ridade vahelt. Selle eesmärgiks peale ilukirjandusliku aspekti oli eeldatavasti veel see, et seda oli keerulisem karistada. Samuti leidsid tsensuuri all kajastust välismaa kirikuid/vaimulikke halvustavad artiklid ning ajalugu käsitlevad tekstid, milles kirik oli rõhuja rollis.

„Rahva Sõnas“ on pööratud tähelepanu kirikutesisestele erimeelsustele. Seda on tehtud nii eraldi luteri ja õigeusu kirikute puhul nende siseelus, kui ka mainitud Saaremaa vabakoguduse loo näitel, milles võib näha sotsialistide poolset kirikulõhe õhutamist. Kirikute siseelu puhul on näitlikustav luteri ja õigeusu kiriku kirikukogude sündmustiku kajastamine, kus pöörati tähelepanu vaimulike puudulikule ligimesearmastusele ja vaimsele väiklusele.

Kirik Eestis jagunes ka 1930. aastatel denominatsioonide pinnalt mitmeks ning nende eristumist teadvustati „Rahva Sõnas“ piisavalt, et selgus teatud uskkondade positiivsem käsitlemine kui teiste oma. Nii võib vaielda, et kõige negatiivsemalt suhtuti Rooma-katoliku kirikusse, mille puhul oli sellele omistatud vanameelsuse ja tagurliku institutsiooni kuvand. Katoliiklaste järel selles järjekorras saab näha luteri kirikut, mille sees ilmnisid omakorda eelistused, ehk sakslastest vaimulikke ja teoloogilisi konservatiive halvustati rohkem kui

eestlasi ning liberaale. Näib, et luterlastest paremal positsioonil oli õigeusu kirik. Seda õigeusu preestrite rahvameelsema suunitluse pärast karistussalklaste tegevuse ajal 1905. aasta revolutsiooni ajal ning Saksa okupatsiooni ajal 1918. aastal. Mainitud loomisel olev vabakogudus pälvis oma positiivseima käsitle eeldatavasti võimuküsimuse alusel. Nimelt on järeldatav, et kõigi uskkondade vaikumisi hindamisel mängis keskset rolli võimuküsimus. Mida tsentraliseerituma võimuga oli kirik, seda suuremat ohtu paistsid sotsialistid selles tajuvat ning seda tõenäoliselt tulenevalt tugevama kiriku suuremast võimest sotsialismile vastanduvast vanast korrast kinni hoida. Nii on loogiline sotsialistide suurim vaenulikkus rangel hierarhial põhineva struktuuriga katolikukirikusse, kelle usukeskus asub lisaks Eestist väljaspool. Kuid nii ühiskonnas kui ka poliitikas piisavalt mõju ja võimu oli ka luterlastel suurima ajaloolise kirikuna ja neist väiksemal õigeusu kirikul.

Mainimist väärrib veel asjaolu, et samamoodi nagu luterlased teoloogilise vasak-parem suunitluse küsimuses lähtusid üle-Euroopalistest mõttevooludest, nii ka Eesti sotsialistid ei tegutsenud ega teoretiseerinud vaakumis ning erinevad arusaamad ristiusust ja kirikust pärinevad lisaks nende klassikutele veel teatud määral kaasaegsete välismaa autorite kirjutistest. Nii nagu Eesti sotsialiste mõjutasid 1930. aastate Euroopas levivad arengud – näiteks fašismiohu tajumine rahvuslikes liikumistes (Eestis vabadussõjalaste näol) ja kokkulepe vältida koalitsioone kodanlike erakondadega – tuleks terviklikuma pildi saamiseks nende suhtumist ka usuküsimusse vaadata võrdlevas rahvusvahelises kontekstis.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Perioodika

„Rahva Sõna“, 1930–1938.

Kirjandus

Ant, Jüri. *August Rei – Eesti riigimees, poliitik, diplomaat*. Tartu: Rahvusarhiiv, 2012.

Bevir, Mark. „The Labour Church Movement, 1891–1902.“ – *Journal of British Studies*, Vol. 38, Nr. 2. Cambridge: Cambridge University Press 1999, lk 217–245.

Bustamante, Christian B. „Marx and Nietzsche's Critique of Religion: Reflections on the Rise of Secularism.“ – *Scientia – The International Journal on the Liberal Arts*, Vol. 7, Nr. 1, 2018, lk 46–62.

Daji, Lü. „An Outline of the Basic Theories and Development of Marx and Engels' Historical Materialist View of Religion.“ – Daji, Lü; Xuezheng, Gong. *Marxism and Religion*. Leiden: Brill, 2014, lk 207–262.

Graf, Mati. *Parteid Eesti Vabariigis 1918 – 1934*. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2000.

Horn, Gerd-Rainer. *European Socialists Respond to Fascism*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Kuuli, Olaf. *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991*. Tallinn, 1999.

Kent, Neil. *A concise history of the Russian Orthodox Church*. Washington: Academica Press, 2022.

McLellan, David. *Karl Marx: A Biography* (4. kd.). New York: Palgrave Macmillan: 2006.

Pajur, Ago; Tannberg, Tõnu (Tegevtoim.). *Eesti Ajalugu VI. Vabadussõjast Taasiseseisvumiseni*. Tartu: Ilmamaa, 2005.

Pajur, Ago. *Konstantin Päts II osa: riigimees (1917–1956)*. Tartu: Rahvusarhiiv, 2018.

Papathomas, Grigorios. *Õnnetus olla väike kirik väikesel maal*. Tallinn: Püha Platoni Seminar, 2007.

Rohtmets, Priit. *Eesti usuelu 100 aastat*. Tallinn: Post Factum, 2009.

Rohtmets, Priit. *Teoloogilised voolud Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kirikus aastatel 1917–1934*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2012.

Rohtmets, Priit. „Eesti esimese iseseisvusperioodi luteri kiriku usuelu dünaamika.“ – Rohtmets, Priit; Rimmel, Atko. (toim.) *Eesti Evangeelne Luterlik Kirik 100*. Tallinn: EELK usuteaduse Instituut, 2017, lk 12–29.

Saard, Riho. „Mustas talaaris mustvalge lipu all.“ – *Tuna*, nr 3, 2009, lk 63–79.

Saard, Riho. *Härraskirikust rahvakirikuks*. Tallinn: Argo, 2020.

Strube, Julian. „Socialist religion and the emergence of occultism: a genealogical approach to socialism and secularization in 19th-century France.“ – *Religion*, Vol. 46, Iss. 3, 2015, lk 301–320.

Valge, Jaak. *Punased I*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut; Rahvusarhiiv, 2014.

Vihuri, Veiko. *Hugo Bernhard Rahamägi, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku teine piiskop 1934–1939*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2007.

Muu

Eesti Sotsialistliku Töölise Partei põhikiri. Tallinn: Täht, 1926.

Üliõpilastöö

Metsmaa, Kätlyn. *Ajaleht „Rahva Sõna“ 1927–1938, bakalaureusetöö*. Tartu, 2013.

Summary

The Portrayal of Church and Religion in 1930s Socialist Newspaper *Rahva Sõna*

This thesis studies the Estonian Socialist Workers' Party's (ESTP) relationship with the church and religion (in particular Christianity). More specifically, their newspaper *Rahva Sõna* (*People's Word* in English) is taken under study. The questions asked were as follows: "Did *Rahva Sõna* have an uniformly negative attitude towards religion and the church, or did positive also attitude occur?", "How did the rhetoric of *Rahva Sõna* change towards religion and the church with the 1934 coup?", "How did *Rahva Sõna* see internal disagreements within the church(es)?" and "Was *Rahva Sõna* more sympathetic to some parties of disagreements?"

The thesis is comprised of two parts, first of which is a theoretical part, which explains the context and lays the groundwork for the second, practical, part. The theoretical part maps out the Estonian 1920s and 1930s churchlife, after which the Estonian socialist political sphere is mapped, along with the general history of *Rahva Sõna*. The second part discusses the articles that have to do with *Rahva Sõna*'s understanding and attitude towards the church and religion. The methodology used selected what is in essence a random sample with DIGAR's search engine. The keywords used were "church", "Christ" and "pastor" in Estonian. This gave as a result 122 articles (list and summary of the articles is in Lisa 1.), on the basis of which commonalities and explicit explanations of writers' ideologies were explored in chapter 3.

What was concluded from the study is that in *Rahva Sõna*, a distinction is made between religion/faith and the church as an institution, where the former is usually presented in a more favourable light than the latter. But there is no clear agreement between different groups of socialists and *Rahva Sõna* writers on what exactly the teachings of Christianity entail and therefore what attitude to take towards the church and its faithful. What is usually focused on in the articles, is the regarding of christians (usually clergy) as hypocrites, who break the commandment to love one's neighbour and therefore should not be taken seriously as teachers on morality. It is proposed that as there are multitude of such cases presented to the reader, this is done intentionally in order to undermine the readers' trust towards the church. According to the content of the articles, socialists seemed to view the church as a threat due to it being inevitably tied to structures of power and the bourgeoisie. The articles show this by demonstrating how on one hand, the church functions as a tool for bourgeoisie powers and parties, and on the other hand, the church is (or could become) powerful enough to fight for changes in the society favourable to itself.

Though there were also positive approaches to the topic of faith and church. For example, in some stories the congregations who were looking to fight against immorality of their clergy were shown a degree of compassion. For example, priests who took part in fights against enemies of socialist cause were also shown in a favourable light. Given examples demonstrate how if clergy or a community of faithful is on the same side with socialists on a matter, it is acceptable to present them positively.

What was also commonplace in the studied articles was criticizing religion and the church indirectly, especially after Konstantin Päts' coup of 1934, which brought about the implementation of censorship seeking to prevent any feuds from taking place in the public sphere. For instance this was done by attacking socialists' political enemies and emphasizing the church's guilt by association. Despite the censorship laws, direct attacks towards the church continued in 1936. This had likely to do with both the churches' self admitted weak position in society and *Rahva Sõna*'s staff shifting more to the left at the same time, which prompted the now more anti-Päts socialist circles to risk attacking the weakened church, even despite the threat of violating the law.

Rahva Sõna also paid attention to internal disagreements of the churches. This can be seen in the newspaper presenting internal struggles of Lutheran and Orthodox churches, but also in the case of the Saaremaa congregation splitting, where socialists can be seen supporting an act which is weakening the church.

Also all denominations were not portrayed equally. It is argued in the thesis that the Roman Catholic Church received the most negative treatment, as they were portrayed as a backward institution holding on to its old traditions. Following the Catholics was the Lutheran Church, within which further preferences can be seen, as the German clergy and theological conservatives were criticized more than Estonians and liberals. The Orthodox Church was shown in a more favourable light because of selected stories in *Rahva Sõna*, in which Orthodox clergy acted against the bourgeoisie. It can be concluded that the central issue for the ranking of denominations was the question of power. The more centralized the authority of a church was, the greater the threat it was perceived to pose, as they were more capable of upholding the old order and opposing socialism. What was also taken into consideration in the thesis was the international context of the socialist-religious relations, as Estonian socialists took examples from socialist authors abroad.

Lisa 1. Artiklite sisukokkuvõtted ja autori isiklik tõlgendus

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 09.01.1930 1.7.
Pealkiri	Otepää pastori kuri koer
Sisu	Otepää pastori koer ründas kedagi, ilma et pastor olukorra „ära hoidmiseks mingisuguseid abinõusid tarvidusele ei võtnud“.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja hooletus

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.01.1930, 1.6.
Pealkiri	Kapo assistent Otepää pastori okastraadi mõrras
Sisu	Otepää pastor paigaldas seadust rikkudes tee lähedale okastraadi, mis kedagi haavab.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja hooletus ja seaduserikkumine

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 14.01.1930, 1.2.
Pealkiri	Tööerakonna nurjunud „suurpäev“
Sisu	Tööerakond korraldas koosoleku, mille üks osavõtjatest oli pastor, kes „kõneleb mesikeelel ligimese armastusest,“ kuid tegelikult näitab töötute osas üles hoolimatust.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja kui silmakirjatseja

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 16.01.1930, 1.2.
Pealkiri	Sotsialistide kõnekoosolekud ja „Vaba Maa“
Sisu	Teiste ajalehtedega arusaamatuste lahendamine
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „kirik“ kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 25.01.1930, 1.8.
Pealkiri	Ahne pastor ja tema isevärki põllupidamine
Sisu	Niigi suure tasu eest töötav sakslasest pastor tegeleb ka põllumajandusega, mida teeb laisalt ja liiga omakasupüüdliselt.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja kui ahne ja laisk isik

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 29.01.1930, 1.4.
Pealkiri	Võitlus noorsoo pärast paavsti ja duce vahel
Sisu	Kirjeldatud on võitlust Rooma-katoliku kiriku ja Itaalia fašistide vahel noorsoo üle. „Kirik lubab hingeõnnistust, riik aga ameteid /.../. Sellepärast ei ole raske ette näha, kummale võit jääb“
Tõlgendus	Positiivne – esitatud on Itaalia lapsevanemate valik kas saata oma lapsi fašistlikkusse noorteorganisatsiooni tulevikus paremate ametite saamiseks või kiriku omasse hingeõnnistuseks. Esitatud võrdlusest võib välja lugeda kirikule kaasatundvat nooti – hingeõnnistuse otsimist nähtud vooruslikumana kui otsest ilmalikku omakasupüüdu

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 30.01.1930, 1.3.
Pealkiri	Sissemurdmine juudi kirikusse
Sisu	Tartus murti sisse sünagoogi ning varastati raha.
Tõlgendus	Ei kehti – ei käsitle kristlikku kirikut

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 04.02.1930, 1.2.
Pealkiri	Kirik mälestusmärgina
Sisu	Pilt Leipzigis ehitatud kirikust tekstiga, et see on langenute mälestuseks.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 14.02.1930, 1.8.
Pealkiri	Kadunud kindral
Sisu	Lugu kaduma käinud Vene tsaariväe kindralist Pariisist, kelle viimaseks teateks on tema suundumine kirikusse.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 15.02.1930, 1.1.
Pealkiri	Reklaam filmile „Vürstlikud ööd”
Sisu	Reklaam .
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „kirik” kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 15.02.1930, 1.4.
Pealkiri	Parempoolsete riigitüdimus ja kassiahastus
Sisu	Päevapoliitika kajastamine, parempoolsete ja demokraatiavastaste samastamine.
Tõlgendus	Neutraalne – pastor kui üks asjaosalistest paistab olevat juhuslik

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 16.02.1930, 1.1.
Pealkiri	Reklaam filmile „Vürstlikud ööd”
Sisu	Reklaam.
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „kirik” kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 18.02.1930, 1.3.
Pealkiri	Paavst Inglise suurtöösturitega kampas
Sisu	Venemaa õigeusu kiriku vaimulikud andsid nõukogude ajakirjandusele memorandum, mille kohaselt „on Venemaal iga usutunnistus vaba,“ jumalavastased tegutsevad eraühingutes, õigeusklikud riigi poolt tagakiusatud pole. Veel kirjeldatud, kuidas Vene Õigeusu Kirik näeb Rooma paavsti ebamoraalse kujuna ja tema tegevust Nõukogude Liidus võimuahneks sekkumiseks.
Tõlgendus	Negatiivne katolikukiriku osas – platvormi on antud nõukogude võimu all tegutsevale õigeusu kirikule paavsti ja tema väidetud varjatud eesmärkide teravaks kritiseerimiseks

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 28.02.1930, 1.5.
Pealkiri	Toompea Vene kirik Venemaal
Sisu	Kajastatakse olukorda Toompea Nevski Katedraali lammutamise plaanist, täpsemalt kuidas kava on jäänud toppama kriitika tõttu välismaalt.
Tõlgendus	Neutraalne – autori seisukoht teemal ei ilmne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 07.03.1930, 1.7.
Pealkiri	Kristus II, Krishnamurti – filminäitlejaks
Sisu	Indias end prohvetiks kuulutanud mees hakkab näitlejaks.
Tõlgendus	Neutraalne – pigem absurdilugu kui pahatahtlik usuteotamine

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.03.1930, 1.2.
Pealkiri	Ema Dugan hukati
Sisu	USAs hukati „esimene naissurmamõistetud,“ pastor viibis asja juures ja kommenteeris hukkamist öeldes „Nüüd mõistate teie, mis on surmanuhtlus“.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 14.03.1930, 1.6.
Pealkiri	Märatsev karistussalk Märjamaal
Sisu	Dramaatiline lugu 1905. aasta revolutsioonipäevil surmanuhtluse eest põgenenutest, kellest osad olid süütu, kuid keda aitas püüda pastor. Loos ka õigeusu preester, „kes rahva mees oli, [keda] püüdsid karistussalgad, kuid kel õnnestus nende käest pääseda.“
Tõlgendus	Negatiivne luterluse/sakslaste osas / Positiivne õigeusu/rahvameelsuse osas – luteri vaimulikku esitatakse loos kui vihjatud süütuid tagakiusavate karistussalklaste aitajat, õigeusu vaimulikku kui „rahva meest“

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.03.1930, 1.8.
Pealkiri	Palve gaasipommidega
Sisu	Lugu Poola kirikus plahvatanud suitsupommist.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 04.04.1930, 1.7
Pealkiri	Massinimene
Sisu	Uue inimese loomise temaatika – kirjeldatakse ajaloos erinevate mõtlejate pakutud „automaat-inimesi“, „elektriga liikuvaid inim-mehhanisme“ jms.
Tõlgendus	Ei kehti – sisuliselt küll teoloogiaga seotud, kuid sõna „Kristus“ kasutatud orientiirina

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 05.04.1930, 1.7.
Pealkiri	Märjamaa köster tarvitanud vaeste raha
Sisu	Lood kiriku raha väärkasutavatest vaimulikest.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindajad väärkasutavad oma positsiooni

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 10.04.1930, 1.6.
Pealkiri	Ühe võitlus miljonite vastu
Sisu	Mahatma Gandhi võitlus ühiskonnakorralduse vastu, tekstis „vastne Kristus“.
Tõlgendus	Ei kehti – Sõna „Kristus“ mainitakse sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 25.04.1930, 1.4.
Pealkiri	Töölisklass ja kirik
Sisu	Esitatud erinevate riikide sotsialistlike mõtlejate religiooniteemalised seisukohad.
Tõlgendus	Negatiivne kiriku osas / Neutraalne või positiivne usu (nagu autorid seda mõistavad) osas

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 07.05.1930, 1.2.
Pealkiri	Pastorimantel ja kohtuminister
Sisu	Konsistooriumi ja Petseri pastoriga seotud sisetülide kajastamine. Üliõpilasest pastor keeldub andmast ära kirikuraha ja kirikukuube, sekkub riik. „Verepuhastused“ konsistooriumis, kus kahe isiku tagandamiseks kavatakse muuta põhikirja.
Tõlgendus	Neutraalne/negatiivne – käsitletud tegelastest jääb mingil määral väiklane mulje

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 10.05.1930, 1.3.
Pealkiri	Maavärisemine 2000 inimohvriga
Sisu	Iraanis toimus maavärin, hävis ka kirik.
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „kirik” kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.05.1930, 1.2.
Pealkiri	Pastor tulundustegelasena
Sisu	Endine Tšehhoslovakkia pastor varastab oma pangast raha, petab uurijad ja põgeneb.
Tõlgendus	Neutraalne – lugu edastatud lõbusas toonis, varga endine amet pastorina pole oluline

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 26.06.1930, 1.2.
Pealkiri	100 töelist vallandati
Sisu	Lugu majanduslikes raskustes tööliste vallandamisest.
Tõlgendus	Ei kehti – otsingumootor tuvastas „vabrik“ sõnana „kirik“

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 06.09.1930, 1.4.
Pealkiri	Kodusõda Rõuge koguduses
Sisu	Rahvaerakonna poliitikust kirikuõpetaja leiti süüdi koguduse raha kasutamises altkäemaksuna põllutööministeeriumiga asju ajades. See on põhjustanud „koguduses kodusõja, mille tulemuseks sõnalahingud ja isegi käsitsi kokkupõrked,“ koos repliigiga „kirik aga haigutab pühapäeviti tühjalt.“
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja kui koguduse raha väärkasutaja, koguduse liikmed nõus tülides kasutama vägivalda kuid ise aktiivselt kirikus ei käi

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 30.11.1930, 1.2.
Pealkiri	Käärimine Pühavaimu koguduses
Sisu	Tööerakondlasest pastor Tallmeister kasutab ametit enda erakonna poliitika propageerimiseks, mida artikli autor (koguduse liige) peab vastuvõetamatuks. „Pühavaimu koguduse liikmed kaebavad, et neid tahetavat teha tööerakondlasteks.“ Osad liikmed ähvardavad kogudusest lahkuda.
Tõlgendus	Negatiivne pastori osas – kiriku esindaja kasutab ametit poliitika ajamiseks Positiivne koguduse osas – lähtudes autori kehtestatud eeldusest, et pastorina poliitika ajamine on vale, on koguduseliikmete vastus ähvardada kogudusest lahkuda kiidetav

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 28.02.1931, 1.3.
Pealkiri	Heina õpetaja tagandamisele
Sisu	Lühike ülevaatlilik uudis, kuidas tagandati ametist kirikuõpetaja „isiklike eluviiside ja rahaasjade pärast“ „koguduse rahulolematuse“ tagajärjel.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja kui ebavooruslik tegelane Positiivne – kogudus võtab hingehoidu tõsiselt, nõuab endale eeskujulikku karjast

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 22.03.1931, 1.6.
Pealkiri	Pastor ei maksa palka
Sisu	Saksameelse ajaloo pastor kasutab oma positsiooni, et ise rikastuda. Korduvalt palganud endale ka töölisi, kellele palka ei maksa. Pastor teinud ülekohut kõõgitüdrukule, artikkel rõhutanud irooniliselt ligimesearmastuse puudumisele.
Tõlgendus	Negatiivne – oma positsiooni kuritarvitav ja silmakirjalik kiriku esindaja

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 02.04.1931, 1.1.
Pealkiri	Hiiumaal varastati Kristus
Sisu	Lugu Hiiumaal varastatud Kristuse kujust
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.04.1931, 1.6.
Pealkiri	Miks haigutab kirikus külmus?
Sisu	Käsitletud erinevaid põhjuseid miks inimesi usk kaasajal külmaks jätab või miks usk vananenud nähtus on. Ristiusku nähtud kui inimkonna ajaloo üheselt negatiivset mõjutajat, sest praktikas ollakse oma ideaalidest väga kaugel. Petserlaste tagurlus tuleneb usu liiga suurest rollis enesepildis. Nende tagurlusest: „Kuigi tunnustaksime siin usu iga inimese eraasjaks, aga kui ta sellisena on ühiskonnale kahjulik, siis ometi meil õigus on kõige skeptilisemalt usunähetele vaadata.“
Tõlgendus	Negatiivne – usk kui vananenud ja kohati kahjulik nähtus

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 14.04.1931, 1.2.
Pealkiri	Kommunistid ei saa kirikust jagu
Sisu	Kirjutatud on Moskvast, kuidas seal ülestõusmispühade pidamiseks „hoolimata jumalate kihutustööst olid kõik kirikud, mis veel sulgemata, tungil rahvast täis“.
Tõlgendus	Neutraalne – artikkel eelkõige suunatud kommunistide läbikukkumise näitamiseks

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 20.05.1931, 1.4.
Pealkiri	Keskrühmad südametunnistuse ja mõttevabaduse vastu.
Sisu	Põhirõhk erakondliku poliitika arutamisel ja sotsialismi (eriti noorsotsialistide) kaitsel. Usust: „töölisklassi esmajärgulisi ülesandeid igatahes ei ole võitlus usu vastu“ ja „Noorsotsialistliku Liidu viimane kongress ei võtnud vastu teravkujulist kiriku vastu suunatud resolutsiooni, küll aga pidas loomulikuks kõrvalejäämise kirikust“.
Tõlgendus	Neutraalne – autor Nigol Andresen avab neutraalselt ja tasakaalukalt oma ebasoosivat kuid sallivat nägemust, kuidas peaks kirikusse suhtuma

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.05.1931, 1.7.
Pealkiri	Pühavaim Tallmeistrit kimbutamas
Sisu	Pastor Tallmeistriga seotud lood, kuidas ta käis riigikogus ministri juures arupärimisel, kus Püha Vaim olevat talle korduvalt ekliikku infot andnud jms. Seejärel lugu sellest, kuidas Protestantliku ühingu laekahoidja raiskas talle usaldatud raha, et osta Tallmeistritele toitu talle odavama hinnaga. Sellega rikkus laekahoidja seadust ja mõisteti vangi.
Tõlgendus	Negatiivne – Korduv usu pilkamine (Püha Vaim valetavat pastorile); Kirikus autoriteetsel positsioonil isik väärkasutab raha, mõistetakse vangi

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.05.1931, 1.8.
Pealkiri	Huvitav õpiringi istung
Sisu	Noorsotsialistid käisid riigikogus ning nägid, kuidas pastor Tallmeister ministri arupärimisel demagoogitses.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja osaleb poliitikas ebaausate võtetega

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 22.05.1931, 1.7.
Pealkiri	Kullamaa Pastor Brasche ja kool
Sisu	Lood „parunlike kuldustega“ pastorst ebapädeva õpetajana, omariikluse vastasena.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja Eesti riigi vastane

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 23.05.1931, 1.5.
Pealkiri	Cardinal dixit
Sisu	Kajastatud pastor tööerakondlase Tallmeistri kõne riigikogus, kirjutatud tema isiksuse poleemilisusest (ei nõustu teatud kirikudogmadega) ja kriitika tema tegevuse vastu.
Tõlgendus	Negatiivne – halvustav suhtumine kiriku esindaja hoiakutesse ja tegevusse

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.06.1931, 1.5.
Pealkiri	Hoiatus kirikule. – Kui kirik taotleb võimu, siis pole usk eraasi
Sisu	Kirik ja usu eristumise sisukas käsitlemine, ilmneb näiteks: „Nõnda tõelikult ei või olla midagi armsa jumala vastu vaid ainult kiriku vastu” ja „Hispaania kirik ise on tugev kapitalisvõim(?) ja sellepärast kuulub kurnajate sekka. Sarnane lugu oli ka Venemaal, nõukogude valitsus pidi võitlema kiriku vastu, mis oli olnud sajandeid keisrivalitsuse teenistuses ja pidi soovima vana korra tagasitulekut oma huvides. Et teha see kahjutuks, mindi välja ristiusu enese hävitamisele juurteni. Usuvaenulikkus oli kirikuvaenulikkuse tulemus. Ja nõnda alati seal, kus kirikud liituvad tagurlike võimudega, iga revolutsioon on sunnitud olema usuvaenulik, isegi kui alguses ei ole seda kavatsust” Käsitletud ka varakristlikku ajalugu. Kirjutatud kuidas enne keiser Constantinuse tegevust olid Vana-Roomas riik ja kristlik kirik/usk lahutatud, ning kuidas sellest peaks kristlased lähtuma ka kaasajal.
Tõlgendus	Negatiivne kiriku osas / Neutraalne religiooni osas

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 17.06.1931, 1.2.
Pealkiri	Pastor Tallmeister vabastati koolist
Sisu	Pastor Tallmeister oli väitnud, et tema töökohas Tallinna tütarlaste gümnaasiumis, on „punased rakukesed“ ning kui temalt koolis aru päriti, ei andnud ta ammendavat vastust. Hiljem lasti pastor töölt ka lahti, sest ta ei läinud „tundide jaotamise koosolekule“.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja keeldub (pole võimeline?) oma positsiooni kaitsmast

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 17.06.1931, 1.7.
Pealkiri	Avalikke ridu pastor Tallmeistrile
Sisu	Autori „üks sotsialistlike õpetajaid“ kirjutab Tallmeistrile ja tema kaaslastele sotsialistide kaitseks, et nad ei tee „usuvastast propagandat“ vaid teevad õpetustööd. Kiri käsitleb Tallmeistrit manitsevas toonis „rasvunud südametunnistusega“ inimeseks, kes peaks (nagu kogu kirik) paljudele nälgivatele tööliste kaasa tundma. Esitatud arusaam ristiusust kui eelkõige heast õpetuste kogumist, kuid kirjutatud: „sotsialistlikud õpetused mõnekümne aastaga maailma südametunnistust enam on puhastanud kui kirik aastatuhandete jooksul”.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja hoolimatu, kirik ja usk kui kehv inimkonna arengule kaasaaitaja ning kaasaja kontekstis sotsialismile ette jääv jõud

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.06.1931, 1.8.
Pealkiri	P. K. Estonia Tallinna Keskmeierei võimaldab
Sisu	Reklaam.
Tõlgendus	Ei kehti – otsingumootor tuvastas „pastöriseeritud“ sõnana „pastor”

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 24.07.1931, 1.3.
Pealkiri	Vaielused Riia Toomkiriku pärast
Sisu	Riia seim lükkas tagasi toomkiriku riigistamise seaduseelnõu, et see võtta ära sakslaste käest. Seejärel on artiklis esitatud erinevate asjaosaliste seisukohad.
Tõlgendus	Neutraalne – välja on toodud teineteise suhtes konfliktid seisukohad (sh sotsiaaldemokraatide oma) pooli valimata ja neutraalse sõnakasutusega

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 28.07.1931, 1.3.
Pealkiri	Usumäratsemine Mehhikos
Sisu	Mehhikos põhjustas preestrite arvu vähendamine rahutusi ja hukkumisi
Tõlgendus	Neutraalne – neutraalne käsitlus sõnakasutus, pole kedagi halvustatud.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 06.08.1931, 1.8.
Pealkiri	Teadaanne
Sisu	Teadaanne silla sulgemisest.
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „kirik“ kasutatud sisuliselt möödaminnes.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 20.09.1931, 1.7.
Pealkiri	Kroonu kirikud seisavad tühjana
Sisu	Kirjeldatud on usuvahetusliikumise raames õigeusku üle läinute esialgset pettumust vähese maa saamise üle. See tekitas laiskust, mis hiljem kadus. Tsaariajal ehitati riikliku rahastusega palju õigeuskirikuid, milles nüüd käib vähe inimesi. Siiski on endiselt palju kirikumõisaid, „millel pole mingit otstarvet käesoleval sajandil“.
Tõlgendus	Neutraalne/negatiivne – otseseid hinnanguid pole, siiski esineb toon, et kirik on iganenud nähtus

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 01.10.1931, 1.2.
Pealkiri	Õnnestunud kõnekoosolek Ristil
Sisu	Kirjutatud on eeldatavasti ESTP koosolekust, kus muuhulgas mainiti pastor Tallmeistri riigikogus aset leidnud arupärimist.
Tõlgendus	Neutraalne – Tallmeistri juhtumit sisuliselt vaid mainitakse.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 01.11.1931, 1.2.
Pealkiri	Pastor Tallmeister süüpingis
Sisu	Kirjeldatud on pastori kohtujuhtumit, mis sai alguse tema terava ja ebasünda arvustuse tegemisest revisjoni komisjoni tegevuse üle koguduses.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.11.1931, 1.4.
Pealkiri	Üks haledasti lõppenud vaimuvalu
Sisu	Pastor kutsus kokku suure rahvamassiga kokkusaamise, mis artikli autori kohaselt „pidi tulema õige krõbe ja raksupealt likvideerima noorsotsialistliku „lammutamis- ja mõnitamistö“.“ Oma maailmavaate kaitseks läks kokkusaamisele kohale ka sotsialiste, kuid koosolek avaldas neile pettumust, sest pastori rünnak olevat väga leige. Kui lõpus selle kohta aru päriti „arvas kõneleja paremaks läbirääkimisest loobuda“.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja lubas teravamalt poliitilist sõnasõda, mis lõppes „haledasti“.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.11.1931, 1.8.
Pealkiri	Kino “Grand-Marinas”
Sisu	Reklaam.
Tõlgendus	Ei kehti – reklaam

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 15.11.1931, 1.6.
Pealkiri	Pastor Parve läkitus
Sisu	Mos Kiito ilukirjandustekst, milles on lugu pastorist kes Peltsebuli sõnumit edastama veendi. Pastor pidi edastama teavitus-sõnumi patustavatest noorsotsialistidest, kuid iga kord kui Peltsebul ütles pastorile mida kirjutada, muutis pastor patu rängemaks.
Tõlgendus	Negatiivne – loo moraalina saab näha kiriku esindajate silmakirjatsemist, kuidas pastorid nõus vihatutele suurema õnnetuse valmistamiseks rikkuma oma usureegleid

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 20.11.1931, 1.4.
Pealkiri	Reklaam „Elav Rahva Sõna“
Sisu	Reklaam.
Tõlgendus	Ei kehti – reklaam

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.12.1931, 1.4.
Pealkiri	Kui pastor läks Vaterlandi
Sisu	1905. aasta revolutsioonisündmustes „karistussalkadega käsikäes” tegutsenud pastor Brasche kavatses lahkuda Saksamaale. Kohalik külakogukond, kes pastorit toetavad, on talle isiklikult lojaalsed. Ning kuna isikut käsitletakse artiklis üheselt hukkamõistetavalt, puudub sümpaatia ka tema toetajate vastu.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja saksameelne, ahne ja majandamises ebapädev, teda toetavat külakogukonda esitatakse naiivsete ja „orjameelsetena“

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.01.1932, 1.2.
Pealkiri	Pastorid Eesti rahva kallal
Sisu	Artikkel kirjutab pastorite paratamatust negatiivsest mõjust töölisrahvale. Seejärel kuidas kaasajal väljendub see selles, et kirikutegelastest poliitikud tahavad põhiseadust muuta ja „rahakurssi langetada,“ ning kuidas see „tähendaks Eesti riigi ja rahva, ka ta iseseisvuse vastu kuritööd.“
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindajad kui negatiivse mõju avaldajad läbi ajaloo

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 15.01.1932, 1.4.
Pealkiri	Rõve kinopilt kohtuall
Sisu	Pastor Seck võitleb kinos nädatava kõlvatu filmi näitamise vastu, mis pole otseselt tsensuuri alla käiv pornograafia. Sellega seotud kohtujuhtum, kus arutatakse, kas pastor peaks saama karistatud filmi reklaampostri maha rebimise eest, mida ta tegi alusel „millist hukutavat mõju avaldab niisugune pilt noortele.“
Tõlgendus	Negatiivne – alapealkirja „Pastor Seck ei saanud magada, nähes „pornograafilist“ pilti” naeruväärstav ja eksitava kajastusega probleemi tuumast

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.01.1932, 1.6.
Pealkiri	Uued rahutused Hispaanias
Sisu	Hispaanias toimuvates streikides rüüstatakse ning põletatakse kirikuid ja kloostreid.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 23.01.1932, 1.6.
Pealkiri	Pastor majandust tervendamas
Sisu	Eesti pastor pakub välja majandusalase „tshekisüsteemi“, milles kaoks raha kuid kapitalism jääks. Artiklis seda süsteemi põgusalt tutvustatakse, mille peale kirjutatakse „Mis see on hra pastor! Teie soovi teostamine tähendab ju puhast sotsialismi Marxi õpetusi ideaalsemal kujul.“ Seejärel kirjutatakse sotsialistlikust filosoofiast ning lõpetatakse repliigiga „Teie tahate tasakaalu kaotada, sealjuures ... sotsialismi teele. Minge aga julgelt edasi.“
Tõlgendus	Positiivne – pastoris nähakse oma ideedega sotsialismi edendajat ja sotsialistide liitlast, seega suhtutakse temasse soojalt.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.02.1932, 1.7.
Pealkiri	Voorusliku patustaja kohtupäev
Sisu	Jätk pastor Secki loole (15.01.1932 1.4), kus kirjeldatakse ta ebaedukaid katseid inimeste veenmisel, et osaliselt pornograafilise sisuga filmi näitamist peaks takistama. Pastor viitab oma kaitstes Piibli kirjakohtadele ja murelikult oma lapsele avaldunud mõjule, mille üle naerdakse.
Tõlgendus	Negatiivne – pastori seisukohti ei võeta tõsiselt, näitab juba alapealkiri „...Taaveti lauluraamatus olevat öeldud, et pastor Seck saab karistada“

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 23.04.1932, 1.2.
Pealkiri	Kirik ja poliitika
Sisu	ESTP poliitiline oponent väidab, kuidas on külastanud paljusid kirikuid, mille peale kirjutatakse: „nii tehakse kirik mustasajalike rahvusliku keskerakonna kihutustöö paigaks. Rahvas arvestagu sellega.“
Tõlgendus	Negatiivne – luuakse kuvand kirikust kui eeskätt (vastaste) poliitilika ajamise kohast

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 13.05.1932, 1.7.
Pealkiri	Võidelge kurgutõve vastu
Sisu	Kaitseüstitimisi kaitsev ja lahti selgitav artikkel.
Tõlgendus	Ei kehti – otsingumootor tuvastas „tulev“ sõnana „kirik“

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 25.05.1932, 1.5.
Pealkiri	Kool ja kirik keskerakonna teenistuses
Sisu	Kirik kui rahvusliku keskerakonna teenistuses olev tööriist. Väljendus poliitiliste kihutustööde palvesse sisestamises, õigeusu metropoliidi ajaleheläkituses hääletada erakonna poolt.
Tõlgendus	Negatiivne – kinnitab arusaama kirikust kui poliitilisest tööriistast

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 19.06.1932, 1.7.
Pealkiri	Nii teevad nad usutööd!
Sisu	Edastatakse Eesti õigeuskiriku täiskogul toimunut. Täpsemalt kirjeldatakse toimunut koos omapoolsete hinnangutega, kuidas sealne käitumine oli kirikuõpetajatele ebakohane.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindajad kohatud, ligimesearmastuse käsu vastu eksivad

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 07.09.1932, 1.2.
Pealkiri	Tartu Jaani kirik ümberkukkumas
Sisu	Kirjeldatakse kirikuhoone ohtlikku seisukorda.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 01.04.1933, 1.7.
Pealkiri	Nimede moonutamine maal
Sisu	Kirjutatakse, kuidas lastele pannakse moonutatud nimesid ning see on probleem. Vanasti see probleemiks polnud, sest võis panna vaid kiriku poolt heakskiidetud nimesid.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 08.04.1933, 1.3.
Pealkiri	Äpardunud rahvaalgatus
Sisu	Laiuse mees esitas riigikogule palve, et nad võtaksid menetlusse seaduseelnõu, mis kaugele ei jõudnud. Pastorit mainitud, sest ta andis selleks „külviks“ õnnistuse.
Tõlgendus	Ei kehti – pastorit mainitud sisuliselt möödaminnes, võib-olla ka et pastori õnnistus ei viinud eduni

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 15.04.1933, 1.7.
Pealkiri	Püha pornograafia
Sisu	Artikli alguses tuakse välja, kuidas samamoodi nagu on olemas seksuaalne pornograafia, millest saadakse naudingut, on olemas ka sadistlik pornograafia, millega tajutakse kellegi valus naudingut. Edasi vaieldakse, et Kristuse ristilöömise meenutamise üks keskne faktor on sellest ihuliku naudingu saamine ning kuidas asja sellise nurga alt vaadates on tegemist selgelt hukkamõistetava kombega. Selle najal on esitatud veel seisukoht, kuidas kristlased teadatumtult „alaväärtustavad mõistust,” ning kuidas „kirikuisade järele on mõistus kuradilt”. Paasa-aega/kannatusnädalat kutsutud „Kristlaskonna kevadisteks tapapühadeks“
Tõlgendus	Negatiivne – kristlastele millegi püha käsitlemine austuseta, sisuliselt väitmine, et vaidlused sel teemal mõttetud, sest kristlased on niikuinii mõistuse vastu vaenulikud

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 22.04.1933, 1.3.
Pealkiri	Saksa õpetlased lindpriid
Sisu	Nimekiri saksa ülikoolidest vabastatud professoritest.
Tõlgendus	Ei kehti – otsingumootor tuvastas „kuni“ sõnana „kirik”

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.10.1933, 1.3.
Pealkiri	Sissemurd adventisti kirikusse
Sisu	Tallinnas murti sisse Adventisti kirikusse ning varastati sealt raha.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.10.1933, 1.2.
Pealkiri	Maskeraadid jumala nimel
Sisu	Luuakse paralleele, kuidas võitude puhul peeti tänujumalateenistusi Tsaari-Venemaal ning kaasajal teevad seda Hitler ja vabadussõjalased. Pastoreid mustatakse, et nad Eestis „demagoogitsevad” vabadussõjalaste vastu sõbralikud on.
Tõlgendus	Negatiivne – kirik teeb sotsialistide poliitiliste rivaalidega koostööd

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.10.1933, 1.5.
Pealkiri	Nagu õudsel tsaariajal... kirik korraldab vabsidele tänujumalateenistusi
Sisu	Kurdetakse, kuidas „Põhiseaduse läbimineku puhul korraldab Lutheri kirik praegu üle Eesti tänujumalateenistusi.“ Veel kirjutatakse „Üldse toetab meie ametlik Lutheri kirik praegu vabside liikumist täiel määral. Täpselt hitlerimaa mustri järele.“
Tõlgendus	Negatiivne – kirik teeb sotsialistide poliitiliste rivaalidega koostööd

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 04.11.1933, 1.7.
Pealkiri	Saaremaa kirik laguneb
Sisu	Saaremaa kogudus alustas protsessiga muuta end iseseisvaks vabakoguduseks, tuues artikli kohaselt põhjusteks „rahvast orjastava poliitika, poliitilise võitluse kandmise kiriku, Saksa vaimu ja pastorite vale vagatsemise“. Varem kuulus kogudus konsistooriumi alla, kes üritas lahkumist takistada ja tegeles eraldumist juhtiva „Kliimani mustamisega.“
Tõlgendus	Negatiivne luterikiriku osas – hoiab hukkamõistetavate võtetega kinni lahkned soovivat kogukonda / Positiivne lahku lööva koguduse osas – kogudus võtab moraalsust tõsiselt, mis soovis lahkuda kirikust, kus toimub „pastorite vale vagatsemine“ jms.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 16.12.1933, 1.3.
Pealkiri	Virumaa natsidel tuul all
Sisu	Eestis peeti kinni mitu „rahvussotsialistlikkude rakkudega“ seotud sakslast, kelle seas oli mitu kirikutegelast. „Rakvere hitlerlaste“ juhiks oli üks pastor.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindajad riigivaenulikud tegelased

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 16.12.1933, 1.5.
Pealkiri	Laske lapsukesed minu juure...
Sisu	„Kristlik riigikoguliige“ pastor Raudkepp kristlike õpetustega vastuolus ning teeb koolidirektorina lesknaisele ülekohut, nõudes temalt armutult raha.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja silmakirjalik, nõuab lesknaiselt armutult raha, mida tal pole

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 06.01.1934, 1.5.
Pealkiri	Pastor Pallon lahkugu
Sisu	Pastor, kes teenis „Landeswehri“ väes sõjaväejuhtlustajana, kus õnnistas risti ja piibliga parunite väesalku“ identifitseerib end endiselt sakslasena ning on teeninud sellega ära osade koguduseliikmete terava kriitika ning nõude, et ta astuks tagasi.
Tõlgendus	Negatiivne kiriku osas – kiriku esindaja sümpatiseerib sakslastega ning pole oma kunagist eestivastast tegevust otseselt salanud / Positiivne koguduse osas – kogudus peab vajalikuks olla hukkamõistmist vääriva autoriteedi vastu

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 24.01.1934, 1.5.
Pealkiri	Tallinna keskaegsed kabelid ja kalmistud
Sisu	Kirjutatud Tallinna ajaloolistest pühakodadest ja kalmistutest ning nende lugudest.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.02.1934, 1.6.
Pealkiri	Vabside „führer“ - karistussalk. tegelane
Sisu	1905. aasta revolutsioonisündmutes karistussalkadega koostööd teinud pastor on avalikult seotud vabadussõjalaste liikumisega.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja koostöö hukkamõistetavate liikumistega

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 07.02.1934, 1.3.
Pealkiri	Vabsid võltsivad ajalugu
Sisu	Paju lahingu mälestamiseks peetud tänujumalateenistus ja aktus, kus „Tegelikult kujunes „aktusest“ armetu ja rõve vabside eneseülistamine.“ Seal kõnelenud Pastor „palus Jumala riiki usaldada valgustatud prohvetite – vabside kätte“.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja koostöö poliitilise rivaaliga

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 14.02.1934, 1.2.
Pealkiri	Kogudus mõistis pastor Aareandi hukka
Sisu	Kogudus nõuab „kogudusele kahjulikult“ pastorilt, et ta tagasi astuks.
Tõlgendus	Negatiivne kiriku osas – kiriku esindaja valetaja ja majanduslikult hooletu / Positiivne koguduse osas – kogudus hoolib oma hingehoiust ja soovib, et neid juhiks keegi eeskujulikum

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 17.02.1934, 1.2.
Pealkiri	„Kooa Joosep“ ja pastor Sternfeldt
Sisu	Pastorile omistati ajakirjanduses „olematud vead“, mille vastu ta kohtus võitles ja võitis.
Tõlgendus	Positiivne – kajastatud lugu kohtus õigeks mõistetud pastorist.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 28.03.1934, 1.2.
Pealkiri	Pastor Aareandi vangistati
Sisu	Vabadussõjalaste liikumisega seotud pastor võeti vahi alla
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku autoriteet teeb poliitiliselt hukkamõistetava liikumisega koostööd ning on seaduserikkuja

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.05.1934, 1.6.
Pealkiri	Uus Venemaa
Sisu	Kirjeldatud on A. Oinase Nõukogude Liidu reisimuljeid. Kirikutest on kirjutatud, kuidas Leningradi Iisaku ja Kaasani kirikutes on usuvastased muuseumid ning on kaetud punasümboolikaga. Moskvast on paljud kirikud lammutatud. Veel on mainitud, kuidas taga neid kirikuid massiliselt ei igatseta ja linna noorsugu paistab olevat läbinisti ateistlik.
Tõlgendus	Neutraalne – osutatud trendidele otseselt hinnanguid ei anta

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.05.1934, 1.7.
Pealkiri	Rahvaliidumine vajab vüürerit
Sisu	Kirjutatud vabadussõjalaste rahvaliidumisest ja luteri kiriku piiskopivalimistest, millele on ironiaga etteotsa pakutud A. Larkat. Veel on piiskopivalimistest kirjutatud: „kisklemist kaugelt rohkem kui presidendi või riigikogu valimistel“ ja „on /.../ kirik üks väga tõsine rahvaliidumine ja piiskop selle vüürer.“
Tõlgendus	Negatiivne – samastatud poliitilist rivaali ja kirikut

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.06.1934, 1.2.
Pealkiri	Poliitilised patukahetsejad
Sisu	Pärast 12. märtsi riigipööret ja ulatuslikku vabadussõjalaste arreteerimist on üks pastor vabastamispalves kirjutanud: „nüüd aga /---/ kahetsen väga, et ennast sellest tegevusest kaasa olen lasknud kiskuda.“ Teine pastor kirjutab: „võimalik, et olen mõnes kohas eksinud ja kõrvale kaldunud oma kirikuõpetaja elukutsesest.“ Samas on viimane väitnud, et on „teinud poliitikat vaid „teoreetiliselt““ ning seetõttu seatakse artiklis kahtluse alla vabanduse siirus.
Tõlgendus	Kaheti tõlgendatav – ühelt poolt kajastatakse pastorite kahetsust, et nad eksisid tehes koostööd hukkamõistetud liikumisega, teisalt seatakse vihjamisi kahtluse alla nende siirus

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.06.1934, 1.6.
Pealkiri	Õpetlikud lood jumala häälest ja sangareist. – Jumala häääl...
Sisu	Kajastatud piiskopivalimiste kulgu ja kuidas piiskopiks sai „Rahamägi, hoolimata Saksa jumala sümpaatiast“. Lisaks on artiklis eeldatud, et kohalolijad tegelikult teineteisele halba palvetavad.
Tõlgendus	Negatiivne – rõhutatud valitud piiskopi saksameelsust ja kuvatud kohalolijaid väiklaste inimestena, kes peaaegjalikult teineteisele halba tahavad

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 26.06.1934, 1.3.
Pealkiri	Rapla pastor Liiv ei tunnista Võidupüha
Sisu	Pastor ei tühistanud 23. juunil leeri, kuigi koguduses eeldati, et see võidupüha tähistamiseks tühistataks. Artiklis esil tema võimaliku saksameelsuse temaatika.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja ei käsitle sakslaste vastast võitu piisavalt suure tähtpäevana, seatud kahtluse alla tema motiivid

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 13.07.1934, 1.5.
Pealkiri	Muistsed kaunid ehitused Eestis
Sisu	Imetletud on Padise kloostris varemte ja selle ümbruse ilu, taunitud muinsuskaitset selle eest, et ta on hooletuses, et sinna on ehitatud puukuur ja kabel tehtud kartulikeldriks.
Tõlgendus	Positiivne – kuigi otseselt on imetletud varemte esteetilist ja ajaloolist väärtust, käsitletakse kloostrit negatiivsete kommentaarideta Eesti kultuuripärandi osana. Selle pärandi halvasti kohtlemise osas väljendatakse pahameelt

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.09.1934, 1.6.
Pealkiri	Kirikumaade eest maksetakse tasu
Sisu	Riik hakkab võõrandatud kirikumaade eest maksma neile kompensatsiooni. Väljamakstavaks summaks saab olema 942 tuhat krooni.
Tõlgendus	Neutraalne – kuigi artikli sisu võib ateistist-sotsialistist lugejale tunduda vastumeelne, pole artiklis kuidagi pooli võetud

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 21.09.1934, 1.3.
Pealkiri	V. Viks ei loobu poliitikast
Sisu	Rõuge pastor Viks tegutseb endiselt vabandussõjalas-sõbraliku poliitikaga, kuigi lubas vangist vabanemiseks poliitikast loobuda.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja seotud hukkamõistetud poliitilise liikumisega, murrab vannet

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 02.10.1934, 1.7.
Pealkiri	Inimesteröövimine reklaamiks
Sisu	USA-s „Põleva evangeeliumi“ seksti „prohvet“ eksitas korduvalt oma kogudust erinevate väidetavate kadumis- ja röövimisjuhtumitega, mis osutusid pettusteks.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja petab oma kogudust. Usklikud kui kergeusklikud

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.10.1934, 1.8.
Pealkiri	Mida pakub Lüübecki Riigiarhiiv Tallinna ajalooloole
Sisu	Lübecki ja Tallinna ajalooliselt võrdlev artikkel, milles on põgusalt mainitud kirikuid ja kunstiteost „Kristus teenarirahaga“
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „Kristus“ kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 19.10.1934, 1.3.
Pealkiri	„Balti vennad” kindlusevangi
Sisu	Kirjeldatud „Balti vendade“ protsessi, kelle liikmeid mõisteti „landeswehri järeltulijatena“ vangis riigivastaste kavatsuste eest. Ühingu asutamisel Berliinis peetud jumalateenistus.
Tõlgendus	Negatiivne – kirikus Eestile riigivaenulikud (siin eeldatavsti küll välismaa) esindajad

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 02.01.1935, 1.2.
Pealkiri	Poliitiline pastor vallandati
Sisu	Saksamaal vallandati pastor, kes „oli asunud jutluse asemel pidama hitlerlikke kihutuskõnesid“.
Tõlgendus	Negatiivne – kirik seotud hukkamõistetud liikumistega (siin küll välismaal)

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 19.04.1935, 1.3.
Pealkiri	Miks on Ludendorff ristiusu vastu?
Sisu	Hitleriga soojade suhetega Kindral Erich Ludendorffi kriitiline arvamus ristiusust, milles ta käsitleb kristlust kui juutide pärandit, mis hoiab tagasi täielikku saksa rahvusühtsust.
Tõlgendus	Kaheti tõlgendatav – kuigi artikkel edastab usuvaenulikkude seisukohta ja annab platvormi kristlusevastasele, väljendab see siiski Hitleri liitlase ehk „vaenlase sõbra“ seisukohta

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 09.11.1935, 1.16.
Pealkiri	Teatri-Tallinn
Sisu	Kirjeldatud teatrietendusi, kus etenduses „Kummitused“ oli üks tegelane „Pastor“.
Tõlgendus	Ei kehti - sõna „Pastor“ kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 24.01.1936, 1.1.
Pealkiri	Soome „vapsid“ likvideerimisel
Sisu	Soomes sulgeti „isamaalise rahvaliidumise“ noorsoo organisatsioon, kelle juht oli pastor ja kes ühtlasi oli Eesti riigivanema vastu vaenulikult meelestatud
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku esindaja seotud hukkamõistetud liikumisega ja on Eesti riigivõimude vastu vaenulik

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 06.03.1936, 1.5.
Pealkiri	Pärnu-Eesti pärg
Sisu	Autor Mos Kiito kirjutanud Pärnu ja Tallinna kui suvepealinna ja pealinna teatud rivaalitsusest. Paistab olevat ridadevaheline ühiskonnakriitika. Religioosne temaatika küllap samuti ridadevaheliseks eneseväljenduseks.
Tõlgendus	Neutraalne/negatiivne – teksti fookus pole religioonil, küll aga tekstist „nauding oli kuulata pastor Grünbergi siirameelset poolpropaganda kõnet...“ saab lugeda seisukohta, kuidas kirik ja riigivõim samas leeris.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.04.1936, 1.5.
Pealkiri	Kui kirik on eluvõõras
Sisu	Põhjasõja lõpust Liivimaa kirikuajalugu käsitlev artikkel, kus kirik asetatakse suures osas ühte leeri rõhujatega. Kirikust selgelt lahus käsitletakse vennastekogudusi ning tuuakse esile nende positiivset mõju maarahvale, peamiselt haridusalal. Kirik nägi vennastekogudustes ohtu ja saavutas läbi riigivõimu nende keelamise. Pastoreid, kes vennastekoguduse liikumist toetasid, kiusati taga.
Tõlgendus	Negatiivne luteri kiriku osas – kirik kui kodanliku riigivõimu käepikendus aitas rõhuda vennastekoguduste liikumist / Positiivne vennastekoguduste liikumise osas – vennastekogudused aitasid kaasa maarahva harimisele ja eneseteadvuse kasvule

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 10.04.1936, 1.5(+8).
Pealkiri	Kui kirik on eluvõõras
Sisu	03.04.1936 1.5 artikli jätk. Käsitletud on vennastekoguduste liikumise võidukäiku 19. sajandi algul, jätkuvalt kuidas just see „maarahva maal ja kehvemad käsitöölised linnades usuelule äratasid“. Veel kiidetakse, kuidas vähenesid vargused, kirjaoskajate arv tõusis koos kõlbluse tasemega jne, kuid „neid hüvesid aga ei tunnustanud evangeelne kirik“. Kirik saavutas hiljem vennastekoguduste liikumise üle võidu nende tegevuse piiramise näol taaskord läbi riigivõimude.
Tõlgendus	Negatiivne kiriku osas – kirik kui riigivõimu käepikendus, aitas rõhuda vennastekoguduste liikumist / Positiivne vennastekoguduste liikumise osas – vennastekogudused aitasid kaasa maarahva harimisele, kõlbluse tõusule

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 17.04.1936, 1.6.
Pealkiri	Oleviste kirikhärra „pühade-filosoofia“
Sisu	Artiklis edastatakse neutraalselt Oleviste vaimuliku filosoofiline käsitlus lihavõttepühadest. Seejärel lisatakse „tuleb vaid imestada, et 20. sajandil haritud olla tahtev inimene ajab tõsise näoga niisugust juttu“ koos oma arvamusega.
Tõlgendus	Negatiivne – esitatud religioosse arusaama osas üleolev repliik

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.07.1936, 1.5.
Pealkiri	Skandaal peenes perekonnas
Sisu	Autor Mos Kiito kirjutatud satiiriline tekst. Tundub olevat ühiskonnakriitika vormilise kuid sisutühja moraalsuse osas. Seda näitab ironiseeriv kirjutus: „isegi heeringalaeva ei saadeta enam merele jumalateenistusega,“ ning kuidas pastoriid täidavad näiteks abielu keelates kirikuvormi, olles samal ajal ise silmakirjalikud.
Tõlgendus	Negatiivne – ridade vahel võib lugeda, kuidas ühiskonnas on liigkasutatud usurituaalid muutunud sisutühjaks ning usu esindajad silmakirjalikud

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 07.08.1936, 1.4.
Pealkiri	Hääl sealtilmast
Sisu	Ilukirjandustekst mõrvajuhtumi lahendamisest.
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „kirik“ kasutatud sisuliselt möödaminnes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 09.10.1936, 1.1.
Pealkiri	Pastoriid nõuavad usuõpetuse sundust
Sisu	Kirikuõpetajate konverentsil otsustati koolides muuta kõikidele kirikuliikmete lastele usuõpetus kohustuslikuks. Selles nähakse asjatut katset ja „noorte hinge haaramist“.
Tõlgendus	Negatiivne – artikli kohaselt võeti otsus vastu meeleheitlikkusest ja kiriku madala autoriteedi tõttu

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 30.10.1936, 1.5.
Pealkiri	Õiguslik kord ja sotsialism
Sisu	Autor kutsub üles seisma Nõukogude Liidus aset leidva ülekohtu vastu. Lisaks pakub, et Moskvast võidakse pigem keskenduda fašistidevastasele tegevusele Euroopas. Sarnaselt, nagu „katoliiklik kirik häbeneb nõia- ja ketseriprotsesse,“ võiks ka Nõukogude Liit näha enda valeülestunnistustel põhinevat õigussüsteemi häbeneneda.
Tõlgendus	Ei kehti/positiivne – katolikukirikut käsitletud sisuliselt möödaminnes, kuigi see käsitlus seisneb justkui kiriku humanistlikus arengus

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 13.11.1936, 1.2.
Pealkiri	Vapslikule pastor Pallonile
Sisu	Saksamaale kolinud pastorile annetasid koguduseliikmed 2000 krooni, „mis võeti vaestele kogutud summadest“. Lisaks jäi koguduse asjaajamine korralagedusse.
Tõlgendus	Negatiivne – kiriku autoriteet hooletu, talle antud raha saanuks minna vaestele

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.02.1937, 1.6.
Pealkiri	Kirikute kristlased
Sisu	Kiriku esindajad arutasid kokkusaamisel, milliseid lippe/sündmusi võib õnnistada ning kas kirikumaksude mittemaksmise eest peaks inimese kogudusest välja heitma. Seejärel avaldab artikli autor arvamust, kuidas näeb selles ebamoraalsust.
Tõlgendus	Negatiivne – kirik käitub ebamoraalselt

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 19.02.1937, 1.6.
Pealkiri	Kioma meeste lahing
Sisu	Lugu preestrist (Konstantin Hiob), kes hakkas Saksa okupatsiooni lõpus enne nende lahkumist korraldama vastupanu, milles satuti ka tulevahetusse. Samal ajal tegutses naaberkülas pastor Schwartz, kes oli lähenemisega: „Kes isandale vastu hakkab, see hakkab ka vastu Jumalale“.
Tõlgendus	Positiivne saksavaenuliku kiriku esindaja osas (siin õigeuspreester) / Negatiivne saksasõbraliku kiriku esindaja osas (siin pastor)

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 05.03.1937, 1.6.
Pealkiri	Veidi kirikust ja kirikuelust
Sisu	Alustatakse täheldusega, et avalikus diskursuses on sagenenud usu positiivne käsitlus. Siis antakse mõista, et see on ilustatud pilt ning selgitatakse miks. Kirjutatakse liikmemaksude maksmise vähesusest, kiriku rolli vähenemisest ühiskonnas, teaduse jms saavutustest usust lahus jms. Peamiselt lükkavat inimesi kirikust eemale see, et kirik „ei tegele nii innuga oma ametala tavaliste asjadega kui just võimu ahnitsemise ja poliitikaga“.
Tõlgendus	Negatiivne – kirik kui tähtsuselt ülespuhutud ja võimuahne institutsioon

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 12.03.1937, 1.7.
Pealkiri	Niisugune ei tohi olla
Sisu	„Algkoolide juurde on hakatud propageerima kooperatiivide asutamist“ ning see on artikli autori kohaselt hea. Küll aga müüakse seal pornograafilise sisuga pilte, mis pole hea. Koolijuhataja, kelle väidetaval heakskiidul pilte müüakse on öelnud: „Kool peab kirikuga käima käsikäes.“
Tõlgendus	Ei kehti/negatiivne – fookus pole kirikul vaid koolijuhataja silmakirjalikkusel / samas võimalik mõista, et usklikust koolijuhataja on ebamoraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 26.03.1937, 1.3.
Pealkiri	Eesti saagu kuningriigiks
Sisu	Edastatud pastori mõtteavaldus, mille kohaselt tuleks Eestis taastada seisuslik kord ja kroonida monarh. Artikli autor otseselt hinnanguid andnud pole.
Tõlgendus	Neutraalne/negatiivne – kuigi sotsialistist lugejale oleks ettepanek vastuvõetamatu, pole sisulisi hinnanguid antud. Võimalik, et siiski juurutatakse mõtet, kuidas südames igatsevad paljud kristlased monarhi ja riigikiriku järele ehk on demokraatiavastased.

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 02.04.1937, 1.3.
Pealkiri	Kontreadmiral Baron Salza
Sisu	Artiklis kirjutatud, kuidas Tallinna saksa lehes on viidatud isikule kui parunile ning on kommenteeritud: „pastor Treumanni ettepanek tiitlite asjus pole veel põhiseadusse võetud /---/ Küll aga see sõnum näitab, kus kandis tiitleid ihatakse ja mis vaimu laps on Treumann ise“.
Tõlgendus	Negatiivne – vihjatud, et kiriku esindaja igatseb taga saksa või seisuslikku korda

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 09.04.1937, 1.6.
Pealkiri	Mispärast alustas Franco kodusõda?
Sisu	Artiklis on kirjeldatud kahe ameeriklase kirjutatud raamatu põhjal Hispaania kodusõja sugemeid, ning kuidas selles mängis olulist rolli katolikukirik. Sõjani olevat viinud ühe olulise tegurina riigi ja kiriku lahutamise ning maareformide tagajärjel muuhulgas kiriku üles puhutud pinged.
Tõlgendus	Negatiivne – kirik koos teiste kodanlike jõududega „rahva kurnamise süsteemi kaitsmas“

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.06.1937, 1.8.
Pealkiri	Köstrite konverentsi puhul
Sisu	Jumalateenistuse ajal tungis keegi pastori abikaasale kallale, teo põhjus pole teada.
Tõlgendus	Neutraalne – pole antud hinnanguid

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 02.07.1937, 1.3.
Pealkiri	Jaan Lattik vaimuliku kohtu ette
Sisu	Pastoril oli „suuremaid sekeldusi oma abiõpetajaga,“ mispeale kutsuti kokku kirikukohus.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 30.07.1937, 1.6.
Pealkiri	Kannibalism ja riigikirik
Sisu	Väitele „riigikirikut Eestis ei ole“ on irooniliselt lähenetud, et ka kannibalism pole lubatud. Miks aga pole vaja põhiseaduses tuua välja „kannibalismi Eestis ei ole“, aga on vaja tuua välja „riigikirikut Eestis ei ole“?
Tõlgendus	Negatiivne – pastoreid peetud tagurlikeks, nende loogikat sisuliselt puudulikuks

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 20.08.1937, 1.6.
Pealkiri	Ameerikalik
Sisu	California osariigis pühitseti ametisse 7-aastane pastor, kelle jutlust kuulas 1500 inimest.
Tõlgendus	Neutraalne/negatiivne – esitatud hinnanguteta / võimalik, et artikli eesmärk usklikke naeruvääristada – 7-aastane moraalsuse õpetajana kohatu

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 27.08.1937, 1.4.
Pealkiri	Noor naine Veroonika
Sisu	Ilukirjandus, möödamannes kasutatud Kristuse kaubitsejate templist välja ajamise lugu.
Tõlgendus	Ei kehti – sõna „sKristus” kasutatud sisuliselt möödamannes

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 27.08.1937, 1.5.
Pealkiri	Usk on mu jalale lambiks
Sisu	Autor Mos Kiito satiiriline tekst, mis on pinnapealselt äsja usku pööranu emotsioonide kirjeldamine, kuid tagamõtteks paistab olevat kritiseerida usklikke nende rahulolevuses ja passiivsuses käesolevas (vihjatud et halvas) riigikorras.
Tõlgendus	Negatiivne – paistab olevat tagamõttega kritiseerida usklikke selles, et nad ühiskonnaprobleemidega võitlemise asemel hoopis põgenevad probleemide eest

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 03.09.1937, 1.6.
Pealkiri	Mõniste saab rahvamaja
Sisu	Mõniste rahvamaja nurgakivipaneku puhul mainitud pastori osavõttu.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 14.01.1938, 1.7.
Pealkiri	Preisi mentaliteet
Sisu	„Preisi mentaliteeti“ ja Friedrich Suurt negatiivselt käsitlevas artiklis on lugu pastorst, kes andis väejooksikutele enne nende hukkamist armulauda ning oli öelnud „kuigi deserteerumine on suur patt, võib Jumal selle andestada,“ mispeale pastor poodi.
Tõlgendus	Positiivne – Preisi barbaarsuse tõestamiseks toodud lugu armulikust pastorst

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 11.03.1938, 1.6.
Pealkiri	Jumala teed on imelised
Sisu	Käsitletakse ajalehe „Vaba maa“ seisukohavõttu küsimusele, kas usuteadus peaks olema vaid tulevastele pastoritele. Kajastatud on „Vaba maa“ ajalehe seisukohta, mille kohaselt õige vastus on ei. Väljendatakse mõtet, et oluline pole mitte fookus teoloogilisel liberaalsusel või konservatiivsusel, vaid „sisemine ausus ja tõearmastus“.
Tõlgendus	Neutraalne

Viide	<i>Rahva Sõna</i> , 16.09.1938, 1.5.
Pealkiri	Kildusid Norrast
Sisu	Käsitletakse Norra keelt, ajalugu, poliitikat, kuid ka kirikukorda, milles lähtudes omapärasest sisepoliitikast toetavad vasakpoolsed riigikirikut ning parempoolsed jõud soovivad kiriku ja riigi lahutamist. Seega on artikli autor avaldanud seisukohta, et Norra töölispartei käitub riigikirikut toetades korrektset.
Tõlgendus	Positiivne vasakpoolsete toetatud kirikuleeri osas/ Negatiivne parempoolsete jõudude toetatud ja demokraatiavastaseks nimetatud kirikuleeri osas

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Melvin Sikk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kiriku ja religiooni kajastamine ajalehes „Rahva Sõna“ 1930. aastatel“, mille juhendaja on Jaak Valge, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Melvin Sikk

19.05.2025